

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ
STREDISKO
PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

**Ked' je ochrana životného
prostredia rizikom:
skúsenosti obhajcov
a obhajkýň**

Názov: **Keď je ochrana životného prostredia rizikom: skúsenosti obhajcov a obhajkýň**

Vydalo: **Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Bratislava, 2025**

Autorka:

Mgr. Michaela Ujházyová, PhD.

Jazykové korektúry:

Mgr. Anna Máriássyová

Grafická úprava:

Kovidesign

Kamila Černáková

Fotografia prvej kapitoly:

© Lesoochranárske zoskupenie VLK

Fotografia druhej a štvrtej kapitoly:

© Tomas Halasz / Greenpeace

Ostatné fotografie sú ilustračné a licencované z freepik.com

Tlač: **Expresta s.r.o., Bratislava**

ISBN: 978-80-8296-048-1 (tlač)

978-80-8296-049-8 (online)

Obsah

	Úvod	5
1	Prečo hájiť obhajcov a obhajkyne ľudských práv (aj v oblasti životného prostredia)	6
2	Mapovanie skúseností s obťažovaním a obmedzovaním práv v dôsledku občianskej angažovanosti v ochrane životného prostredia	12
2.1	Charakteristika výskumného súboru	17
2.2	Formy obťažovania	18
	Šírenie nepravdivých informácií	21
	Verbálne obťažovanie, nenávistné správy a spamovanie	22
	Vyhrážanie sa, prenasledovanie a fyzické útoky	24
	Obmedzovanie práv orgánmi verejnej správy alebo využitie ich kompetencií na zastrašovanie, obťažovanie alebo obmedzovanie práv	26
2.3	Činnosti, ktoré viedli k obťažujúcemu konaniu	29
2.4	Dopady obťažovania na osobný a pracovný život obhajcov a obhajkýň environmentálnych práv	30
	Zhrnutie	33
3	Podmienky pre činnosť mimovládnych organizácií v oblasti ochrany životného prostredia	35
3.1	Právo na informácie	37
3.2	Participácia na rozhodovaní v oblasti životného prostredia	39
3.3	Spolupráca s verejným sektorom a udržiavanie partnerstiev	55
3.4	Kvalita ochrany životného prostredia a plnenie kompetencií orgánov verejnej moci	59

3.5	Finančné zdroje	63
3.6	Život organizácie a jej členstva	67
4	Zobrazovanie mimovládnych organizácií aktívnych v oblasti ochrany životného prostredia na sociálnych sieťach	69
	Záver a odporúčania	77
	Zoznam grafov, obrázkov a tabuliek	82
	Doslov	84

Úvod

Ochrana práv environmentálnych aktivistov a aktivistiek ako obhajcov a obhajkýň ľudských práv vyplýva z uznania práva na zdravé životné prostredie ako súčasti systému ľudských práv. Zároveň zahŕňa špecificky vymedzené občianske a politické práva na prístup k informáciám, účasť na rozhodovaní a prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia.

V roku 2024 Stredisko uskutočnilo konzultácie zástupcov a zástupkýň občianskeho sektoru s osobitným spravodajcom OSN pre práva obhajcov a obhajkýň v oblasti životného prostredia Michelom Forstom. Stretnutie sa uskutočnilo na základe viacerých indícií porušovania záväzkov vyplývajúcich z Aarhuského dohovoru, ako napríklad vysoký počet prepustených odborníkov a odborníčok z priamo riadených organizácií Ministerstva životného prostredia SR, viacerých medializovaných prípadov očierňovania, útokov prostredníctvom sociálnych sietí a negatívneho zobrazovania organizácií aktívnych v oblasti ochrany životného prostredia. Z konzultácií vyplynulo, že ochrana environmentálnych práv je jednou z oblastí, v ktorej organizácie čelia rôznym formám okliešťovania svojej činnosti a osoby angažované v ochrane životného prostredia sa stretli s obťažovaním aj fyzickými útokmi.

5

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva preto uskutočnilo prieskum ochrany práv obhajcov a obhajkýň ľudských práv a podmienok pre činnosť občianskeho sektora v oblasti ochrany životného prostredia. Prieskum pozostával z viacerých čiastkových zberov dát využívajúc kvantitatívne a kvalitatívne metódy. Informácie o prípadoch obťažovania a obmedzovania práv obhajcov a obhajkýň v období rokov 2020 až 2024 sme zozbierali formou dotazníka (Kapitola 2), podmienky pre činnosť občianskeho sektora a ich vývoj v roku 2024 sme analyzovali na základe rozhovorov s predstaviteľmi a predstaviteľkami environmentálnych organizácií (Kapitola 3). Skúsenosti z individuálnej aj organizačnej úrovne dopĺňa monitoring komunikácie predstaviteľov Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky o neziskových organizáciách na účtoch sociálnej siete Facebook v roku 2024 (Kapitola 4). Ako ukazujú zistenia z jednotlivých prieskumov, ochrana práv obhajcov a obhajkýň, podmienky pre činnosť neziskových organizácií aj prezentácia férového a profesionálneho partnerstva verejného sektora ochrany životného prostredia s mimovládny sú vzájomne previazané súčasti zdravého občianskeho priestoru a ochrany ľudských práv.

6

1. Prečo hájiť obhajcov
a obhajkyne ľudských
práv (aj v oblasti
životného prostredia)

Závazok štátov chrániť osoby, ktoré sa venujú presadzovaniu ľudských práv, má za cieľ zabezpečiť to, aby nárokovanie napĺňania ľudskoprávných záväzkov štátu (vo vzťahu k sebe či iným) neviedlo k ohrozovaniu života, zdravia, obmedzovaniu práv alebo iným negatívnym dopadom. Vymedzenie toho, kto vlastne sú obhajcovia a obhajkyne v rámci medzinárodného ľudskoprávného diskurzu, zohľadňuje rôznorodosť podmienok aj charakteru ich činnosti. Zahŕňa preto profesionálnu aj dobrovoľnícku činnosť, individuálne aj kolektívne aktivity, činnosti v rámci formálne registrovaných organizácií aj neformálnych iniciatív, činnosť neziskových organizácií aj verejných inštitúcií s mandátom ochrany ľudských práv (akými sú napríklad národné inštitúcie pre ochranu ľudských práv, kancelárie verejných ochrancov práv a i.). Minimálny štandard podľa definície OSN tvoria tri kritériá:

1. Akákoľvek činnosť musí byť v súlade s princípom univerzálnej platnosti ľudských práv – nie je možné presadzovať práva jednej skupiny ľudí a zároveň podporovať obmedzovanie práv inej. Organizácie, ktoré obhajujú napríklad práva pôvodných obyvateľov, ale zároveň podporujú obmedzovanie práv žien, nespĺňajú toto kritérium.
2. Cieľom činnosti je obhajoba ľudských práv v zmysle medzinárodných ľudskoprávných záväzkov, pričom nie je dôležitá správnosť argumentov vo vecnej rovine. To znamená, že ak sa napríklad organizácia usiluje o zvýšenie čistoty ovzdušia, vzhľadom na svoj cieľ ide o organizáciu obhajujúcu právo na zdravé životné prostredie a to aj vtedy, ak by ich riešenia neboli pre konkrétnu situáciu vhodné. Každá osoba má právo obhajovať ľudské práva, správnosť navrhovaných riešení a argumentov má byť overená v otvorenej odbornej diskusii.
3. Všetky aktivity musia dodržiavať mierové princípy, čo v praxi znamená zdržať sa násilného konania, nevyvolávať ani nepodnecovať násilie. Princíp nenásilia sa nevylučuje s využívaním rôznych foriem nátlaku (napríklad blokády, štrajky, demonštrácie).

Všeobecné pomenovanie „**obhajcovia ľudských práv**“ teda zahŕňa „*ľudí, ktorí individuálne alebo spolu s inými osobami pôsobia na podporu alebo ochranu ľudských práv mierovým spôsobom.*“¹⁾ Tieto činnosti zahŕňajú napríklad monitorovanie a zaznamenávanie prípadov porušovania ľudských práv, právnu či sociálnu podporu ľudí, ktorých ľudské práva sú porušované, presadzovanie právnej úpravy alebo opatrení smerujúcich k ochrane ľudských práv, vzdelávanie v oblasti ľudských práv, organizovanie podujatí alebo kampaní na zvýšenie povedomia o ľudských

¹⁾ Definícia podľa Úradu osobitnej spravodajkyne pre obhajcov ľudských práv. Dostupné na: <https://bit.ly/3KI465S>

právach, informovanie o ľudskoprávnych záväzkoch alebo ich porušovaní a mnohé ďalšie.

Povinnosti štátov zdržať sa zastrašovania či prenasledovania, zabrániť porušovaniu práv zo strany iných subjektov a vytvoriť podporné prostredie pre obhajobu ľudských práv sú v rôznej miere zahrnuté v jednotlivých ľudskoprávnych dokumentoch vzťahujúc sa k zabezpečeniu výkonu konkrétnych práv a slobôd. Systematickejšie ich uvádza až **Deklarácia o práve a zodpovednosti jednotlivcov, skupín a orgánov spoločnosti podporovať a chrániť všeobecne uznávané ľudské práva a základné slobody**² (1998) skrátene označovaná aj ako Deklarácia OSN o ochrancoch ľudských práv (ďalej ako „Deklarácia“). Deklarácia uvádza právo každej osoby „ako jednotlivec alebo v spolupráci s inými podporovať a usilovať sa o ochranu a realizáciu ľudských práv a základných slobôd na vnútroštátnej a medzinárodnej úrovni.“ (čl.1), ktoré ďalej konkretizuje nasledovne:

- pokojne sa schádzať alebo zhromažďovať (čl. 5, (a));
- zakladať mimovládne organizácie, združenia alebo skupiny, vstupovať do nich a zúčastňovať sa na ich činnosti (čl. 5, (b));
- komunikovať s mimovládnymi alebo medzivládnymi organizáciami (čl. 5, (c));
- vyhľadávať, získať, prijímať informácie o všetkých ľudských právach a základných slobodách vrátane prístupu k informáciám o tom, ako sa tieto práva a slobody uplatňujú vo vnútroštátnych legislatívnych, súdnych alebo správnych systémoch (čl. 6, (a));
- slobodne publikovať a šíriť názory, informácie a poznatky o všetkých ľudských právach a základných slobodách (čl. 6, (b));
- študovať a formovať si názor o dodržiavaní všetkých ľudských práv a základných slobôd v právnych predpisoch aj v praxi (čl. 6, (c));
- rozvíjať a diskutovať o nových myšlienkach a princípoch ľudských práv a zasadzovať sa za ich prijatie (čl. 7);
- predkladať orgánom štátnej a verejnej moci kritiku a návrhy na zlepšenie ich fungovania a upozorňovať na akýkoľvek aspekt ich práce, ktorý môže brániť alebo sťažovať presadzovanie, ochranu a realizáciu ľudských práv a základných slobôd (čl. 8, ods. 2);
- právo na účinný prostriedok nápravy a na ochranu v prípade porušenia týchto práv (napr. podať sťažnosť a nechať ju bezodkladne preskúmať na verejnom pojednávaní orgánom zriadeným zákonom a získať od takéhoto orgánu rozhodnutie vrátane prípadného odškodnenia) (čl. 9, ods.1 a 2);

2 Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva: Deklarácia o ochrancoch ľudských práv. Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 53/144. Dostupná: <https://docs.un.org/en/A/RES/53/144>

- sťažovať sa na politiku a činnosť jednotlivých úradníkov a štátnych orgánov v súvislosti s porušovaním ľudských práv a základných slobôd (napr. prostredníctvom petície) (čl. 9, ods. 3 (a));
- zúčastňovať sa na verejných pojednávaniach, konaniach a súdnych konaniach (čl. 9, ods. 3 (b));
- poskytovať odborné kvalifikovanú právnu pomoc alebo iné relevantné poradenstvo a pomoc pri obrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 9, ods. 3 (c));
- získavať, prijímať a využívať zdroje (vrátane finančných zdrojov) na účel podpory a ochrany ľudských práv a základných slobôd (čl. 13).

Medzi povinnosti a zodpovednosť štátov Deklarácia zahŕňa najmä:

- chrániť, podporovať a uplatňovať všetky ľudské práva a základné slobody (čl. 2, ods. 1);
- prijať legislatívnu úpravu potrebnú na zabezpečenie toho, aby všetky osoby podliehajúce jeho jurisdikcii, individuálne aj spoločne s inými, mohli v praxi využívať všetky práva a slobody uvedené v Deklarácii (čl. 2, ods. 2);
- vykonať rýchle a nestranné vyšetrovanie alebo zabezpečiť, aby sa vyšetrovanie uskutočnilo vždy, keď existuje dôvodné podozrenie, že na ktoromkoľvek území pod jeho jurisdikciou došlo k porušeniu ľudských práv a základných slobôd (čl. 9; ods. 5);
- prijať potrebné opatrenia, aby zabezpečil ochranu zo strany príslušných orgánov každého, individuálne aj v spojení s inými, pred akýmkoľvek násilím, hrozbami, odvetou, de facto alebo de jure nepriaznivou diskrimináciou, nátlakom alebo akýmkoľvek iným svojvoľným konaním v dôsledku legitímneho uplatňovania práv uvedených v Deklarácii (čl. 12, ods. 2);
- prijať legislatívne, súdne, administratívne alebo iné vhodné opatrenia na podporu chápania občianskych, politických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv všetkými osobami pod jeho jurisdikciou (čl. 14, ods. 1);
- vzdelávať v oblasti ľudských práv na všetkých stupňoch vzdelávania a zabezpečiť, aby boli prvky výučby k ľudským právam zahrnuté v profesijnej príprave právnikov, sudcov, policajného zboru, príslušníkov armády a verejných činiteľov (čl. 15).

V roku 2000 zriadila OSN samostatný mandát osobitného spravodajcu OSN pre obhajcov ľudských práv³, ktorý priebežne vyhodnocuje situáciu v jednotlivých členských štátoch, zaznamenáva prípady porušenia práv obhajcov a obhajkyň, predkladá tematické a výročné správy a rieši aj individuálne podnety.⁴ Prostredníctvom činnosti tohto úradu sa ukázalo, že **obhajcovia a obhajkyne ľudských práv v oblasti ochrany životného prostredia** patria medzi najohrozenejšie skupiny čeliace prenasledovaniu alebo inému obmedzovaniu práv⁵. V rámci širšej skupiny obhajcov a obhajkyň sú to „jednotlivci a skupiny, ktorí sa **občiansky alebo profesionálne** a nenásilným spôsobom snažia chrániť a presadzovať ľudské práva týkajúce sa životného prostredia vrátane vody, vzduchu, pôdy, flóry a fauny“⁶.

Čoraz väčšia naliehavosť chrániť prírodné zdroje a klímu viedla k explicitnejšiemu zdôrazňovaniu prepojenia ľudských práv a ochrany životného prostredia. Tie najzrejmejšie súvislosti boli pomenované napríklad s právom na zdravie, vodu, výživu, ale aj kultúrnymi a sociálnymi právami. Dôležitým míľnikom bolo aj nedávne prijatie práva na ochranu životného prostredia ako ľudského práva na pôde OSN⁷. Tento posun vo vnímaní významu životného prostredia spolu s opakujúcimi sa útokmi na obhajcov a obhajkyne viedol k zriadeniu samostatného úradu na ich ochranu, ktorým je mandát osobitného spravodajcu OSN pre ochranu obhajcov ľudských práv v oblasti ochrany životného prostredia pri Dohovore o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia (ďalej ako „Aarhuský dohovor“)⁸.

3 Viac informácií je dostupných na: <https://bit.ly/3IGNW66>

4 Monitoring práv obhajcov a obhajkyň na úrovni štátov vykonávajú v rámci svojho mandátu aj Národné inštitúcie na ochranu ľudských práv. Prvý rozsiahlejší monitoring Stredisko k tejto téme publikovalo v roku 2023: Medľová, K., Vicenová, R.: „Ja samu seba vnímam ako obvyčajného človeka.“ Obhajcovia a obhajkyne ľudských práv na Slovensku. SNSLP. Bratislava, 2023. Dostupné na: <https://bit.ly/4muCPLr>

5 Valné zhromaždenie OSN. Annual Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders. A/71/281. 2016. Dostupné na: <https://docs.un.org/en/A/71/281>

6 <https://bit.ly/42ILwux>

7 Rada OSN pre ľudské práva uznala právo na zdravé životné prostredie ako ľudské právo na 48. zasadnutí 18. októbra 2021 rezolúciou A/HRC/RES/48/13. Následne Valné zhromaždenie OSN uznalo právo na čisté, zdravé a udržateľné životné prostredie ako univerzálne ľudské právo rezolúciou A/RES/76/300 na zasadnutí 28. júla 2022. Dostupné na: <https://digitallibrary.un.org/record/3983329?v=pdf>

8 Pre Latinskú Ameriku a Karibskú oblasť plní podobnú úlohu, hoci s obmedzenejším mandátom, Výbor pre podporu implementácie Regionálnej dohody o prístupe k informáciám, účasti verejnosti a spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia v Latinskej Amerike a Karibiku (známej tiež ako Escazú dohovor).

Ochrana obhajcov a obhajkýň ľudských práv v oblasti životného prostredia sa podľa Aarhuského dohovoru vzťahuje na „každú osobu, ktorá sa snaží chrániť svoje právo na život v prostredí primeranom jej zdraviu. Patria sem okrem iného jednotlivci, skupiny, miestne komunity, pôvodné obyvateľstvo, environmentálne mimovládne organizácie, právnici a novinári, ktorí sa snažia chrániť právo na čisté, zdravé a udržateľné životné prostredie“⁹. Teda osobou obhajujúcou environmentálne práva je akákoľvek osoba vykonávajúca svoje práva v zmysle čl. 1 Aarhuského dohovoru, ktorý stanovuje, že „Každá Strana zaručí práva na prístup k informáciám, účasť verejnosti na rozhodovacom procese a prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru s cieľom prispieť k ochrane práva každého človeka, príslušníka tejto i budúcich generácií, žiť v životnom prostredí, ktoré je primerané pre zachovanie jeho zdravia a dosiahnutie blahobytu“¹⁰.

Aarhuský dohovor zaväzuje štáty k ochrane práv kohokoľvek z ich obyvateľov hájiť svoje práva, práva svojej komunity, obce, regiónu, ale aj práva ľudí žijúcich ďaleko od nich. Môže ísť o malý lokálny investičný projekt ako napríklad spaľovňa odpadov či nová výstavba, o ťažbu v mestskom parku či v chránenej lokalite. Táto ochrana sa teda nevzťahuje len na úzku skupinu ľudí, ktorí sa environmentálnym aktivitám venujú profesionálne alebo sú angažovanejší, ale aj na bežné obyvateľstvo. To, ako si štát plní povinnosti a garantuje práva obhajcov a obhajkýň v zmysle Deklarácie vo vzťahu k ľuďom označovaným ako „aktivisti“ a k mimovládnym organizáciám je zároveň významný indikátor toho, do akej miery by si tieto práva mohol nárokovať ktokoľvek z nás, ak by sme sa tak rozhodli.

9 <https://bit.ly/42QaM1Z>

10 Pracujeme s oficiálnym prekladom anglického znenia, pričom „blahobyt“ má byť v tomto kontexte ekvivalentom anglického „wellness“, teda v zmysle prosperovania vrátane duševnej pohody.

11 43/2006 Z. z. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. Dostupné na: <https://www.minzp.sk/medzinarodne-dohovory/aarhusky-dohovor.html>

12

2. Mapovanie skúseností s obťažovaním a obmedzovaním práv v dôsledku občianskej angažovanosti v ochrane životného prostredia

Prvá časť monitoringu ochrany práv obhajcov a obhajkyň environmentálnych ľudských práv sleduje skúsenosti ľudí aktívnych v oblasti ochrany životného prostredia v rokoch 2020 až 2024. Primárnym cieľom monitoringu bolo zmapovať, aké formy obťažujúceho konania alebo obmedzovania práv sú najrozšírenejšie, kto je obťažujúcim subjektom a aké činnosti obhajcov a obhajkyň viedli k obťažovaniu alebo obmedzovaniu ich práv.

Zber dát prebiehal formou online dotazníka v období od novembra 2024 do apríla 2025, ktorý bol priamo rozoslaný 8 organizáciám, distribuovaný prostredníctvom platformy Klimatická koalícia združujúcej 15 organizácií, zdieľaný v tematických skupinách na sociálnych sieťach a v závere obdobia zberu dát aj počas konferencie Zelené fórum pre organizácie a odbornú komunitu, ktorá sa uskutočnila v apríli 2025 vo Zvolene. Informácia o dotazníku potenciálne zasiahla viac ako 20 organizácií a menších lokálnych iniciatív. Zdieľaním prostredníctvom sociálnych sietí mali možnosť dotazník vyplniť aj ľudia bez formálnej afiliácie ku konkrétnej organizácii. Dotazník bol zobrazený 186 krát a bolo získaných **52** odpovedí (27,4 % z počtu zobrazení).

Pre účely monitoringu zahrňame do cieľovej skupiny **obhajcov a obhajkyň ľudských práv v oblasti ochrany životného prostredia** osoby, ktoré:

- sú zamestnané v mimovládnej alebo verejnej organizácii aktívnej v oblasti ochrany životného prostredia, kde vykonávajú činnosti priamo alebo nepriamo súvisiace s ochranou životného prostredia (vrátane mediálnej komunikácie, administratívy, advokačnej činnosti, priameho monitoringu alebo odstraňovania škôd a i.)
- sú členmi/členkami, dobrovoľníkmi/dobrovoľníčkami organizácie aktívnej v oblasti ochrany životného prostredia, pričom nerozlišujeme platené a neplatené členstvo alebo mieru zapojenia,
- sú aktívni/e v oblasti ochrany životného prostredia ako jednotlivci alebo v rámci neformálnej iniciatívy.

K vyplneniu boli oslovení ľudia, ktorí svoje skúsenosti vnímajú ako obťažovanie, ale aj tí a tie, ktorí/é takto svoje skúsenosti nerámecujú. Cieľom širšieho adresovania dotazníka bolo zachytiť aj skúsenosti tých, ktorí takéto formy konania považujú za bežnú súčasť aktivistickej alebo odbornej činnosti v oblasti ochrany životného prostredia.

Skúsenosti, ktoré boli **predmetom skúmania, zahŕňajú rôzne typy konania, z ktorých niektoré môžu spĺňať aj definičné znaky trestných**

činov. Pre konkretizovanie predmetu výskumu sme vychádzali predovšetkým z čl. 3 (8) Aarhuského dohovoru, ktorý bližšie uvádza, pred akým konaním majú štáty aktívne chrániť: „Každá Strana zabezpečí, aby osoby, ktoré uplatňujú svoje práva v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru, neboli za to **trestané, pokutované, prenasledované alebo akýmkoľvek spôsobom obťažované.**“¹²

Vo vnútroštátnej legislatíve je obťažujúce konanie upravené podľa § 2a antidiskriminačného zákona ako „*také správanie, v dôsledku ktorého dochádza alebo môže dôjsť k vytváraniu zastrašujúceho, nepriateľského, zahanbujúceho, ponížujúceho, potupujúceho, zneuctvujúceho alebo urážajúceho prostredia a ktorého úmyslom alebo následkom je alebo môže byť zásah do slobody alebo ľudskej dôstojnosti.*“¹³ V súvislosti s hodnotením obťažovania ako formy diskriminácie je však dôležité aj to, aby toto konanie napĺňalo aj ďalšie definičné znaky (ako napríklad chránenú oblasť a zakázaný dôvod v zmysle antidiskriminačného zákona).

14

Slovenský právny rámec pozná aj trestný čin nebezpečného obťažovania podľa § 360b Trestného zákona, ktorý definuje nasledovne: „Kto inému prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, počítačového systému alebo počítačovej siete úmyselne podstatným spôsobom zhorší kvalitu jeho života; dlhodobým znevažovaním, zastrašovaním, neoprávneným konaním v jeho mene alebo iným podobným dlhodobým obťažovaním, alebo b) tým, že neoprávnene zverejní alebo sprístupní inej osobe obrazový, zvukový alebo obrazovo-zvukový záznam jeho prejavu osobnej povahy získaný s jeho súhlasom, spôsobilý ohroziť jeho vážnosť alebo privodiť mu inú vážnu ujmu“¹⁴.

V súvislosti so skúmaným obťažujúcim konaním je dôležité uviesť aj **ochranu osobnostných práv**¹⁵. Podľa § 11 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník „*má fyzická osoba právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy.*“ Ochranu osobnostných práv garantuje aj Ústava SR, napríklad čl. 16 ods. 1 spája ochranu

12 43/2006 Z.z. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. Dostupné na: https://minzp.sk/files/dokumenty/medzinarodne-dohovory/aarhusky-dohovor/aarhusky-dohovor_sk.pdf

13 Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-365>

14 Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20250217>

15 Občiansky zákonník poskytuje všeobecnú ochranu osobnosti v zmysle ochrany slobodného prejavu osobnosti fyzickej osoby v občianskom aj rodinnom styku, pri výkone povolania alebo vo voľnom čase.

súkromia s nedotknuteľnosťou osoby definovanej cez telesnú integritu a materiálnymi hodnotami súkromnej povahy. Nemateriálne hodnoty súkromnej povahy a ich ochranu pred neoprávnenými zásahmi uvádza čl. 19 ods. 2 Ústavy SR.¹⁶

Zásahom do súkromia môže byť aj ohováranie a poškodenie dobrého mena. Slovenská právna úprava podľa § 373 Trestného zákona definuje trestný čin ohovárania ako šírenie nepravdivého údaju, „*ktorý je spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov, poškodiť ho v zamestnaní, v podnikaní, narušiť jeho rodinné vzťahy alebo spôsobiť mu inú vážnu ujmu*“¹⁷. Určité možnosti ochrany poskytuje aj Občiansky zákonník v zmysle § 11 a § 13, ktoré oprávňujú poškodenú osobu domáhať sa toho, „*aby sa upustilo od neoprávnených zásahov do práva na ochranu jej osobnosti, aby sa odstránili následky týchto zásahov a aby jej bolo dané primerané zadostučinenie...Pokiaľ by sa nezdalo postačujúce zadostučinenie podľa odseku 1 najmä preto, že bola v značnej miere znížená dôstojnosť fyzickej osoby alebo jej vážnosť v spoločnosti, má fyzická osoba tiež právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch*.“¹⁸

15

V rámci medzinárodného ľudskoprávného systému zaväzuje k ochrane práva na súkromie napríklad Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v čl. 8, ktorý garantuje právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie. Štáty ako zmluvné strany dohovoru nemôžu do výkonu tohto práva neprimerane zasahovať¹⁹. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach zaväzuje zmluvné strany podľa čl. 17 k ochrane pred vystavením svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života, do rodiny, domova alebo korešpondencie, útokom na svoju česť a povesť.

Pod obťažujúcim konaním pre účely monitoringu teda rozumieme konanie, ktorého cieľom je ponížiť, zastrašiť alebo fyzicky, psychicky, ekonomicky či sociálne (spoločensky) poškodiť inú osobu z dôvodu činnosti tejto osoby v oblasti ochrany životného prostredia alebo klímy.

¹⁶ Spracované podľa VIA IURIS. Ako sa brániť zásahom do vlastníctva a súkromia. Bratislava, 2021. Dostupné na: <https://viaiuris.sk/wp-content/uploads/2021/12/ako-sa-branit-zasahom-do-vlastnictva-sukromia.pdf>

¹⁷ <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/>, § 373

¹⁸ <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1964/40/20160701/>, § 13, ods. 1 a 2.

¹⁹ Za primerané možno považovať zásahy nevyhnuté pre zabezpečenie národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, ochrany zdravia či zabránenie nepokojom alebo zločinosti.

Označujeme tak aj konanie, ktoré presahuje právnu definíciu obťažovania v zmysle antidiskriminačného zákona a zahŕňa aj iné formy zásahu do osobnostných práv.

Pri operacionalizácii sme vychádzali zo zistení medzinárodných monitorovacích správ o porušovaní práv obhajcov a obhajkyň environmentálnych práv, ako aj predchádzajúcich správ Strediska s cieľom zahrnúť najčastejšie formy obťažovania:

- obťažujúce emaily alebo správy obsahujúce nenávisťný obsah, spamovanie;
- obťažujúce opakované telefonáty, nadávanie a ponižovanie prostredníctvom telefónu;
- šírenie nepravdivých informácií o osobe alebo rodinných príslušníkoch osoby, ktoré majú vykresliť osobu v negatívnom svetle, narušiť jej dôstojnosť a dobré meno;
- vyhrážanie sa násilím;
- prenasledovanie;
- fyzický útok, násilie.

16

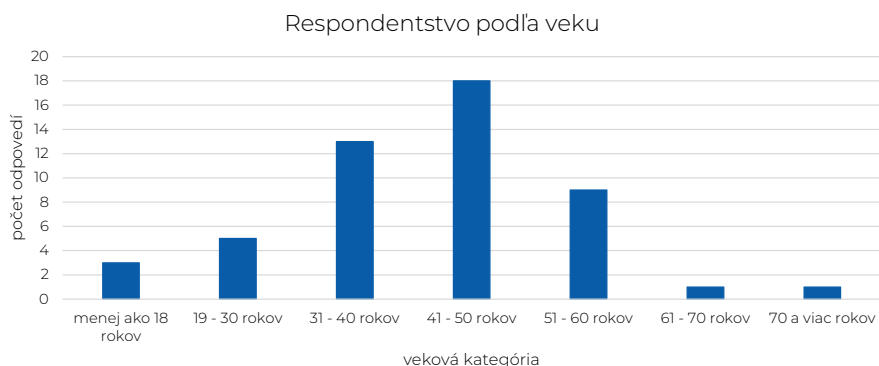
Dotazník obsahoval aj položky opisujúce rôzne formy **obmedzovania práv alebo zastrasovania priamo prostredníctvom výkonu kompetencií orgánov verejnej správy, predovšetkým využívanie právnych krokov či kompetencií kontrolných a inšpekčných orgánov.**

- obmedzenie osobnej slobody v cele predbežného zaistenia osôb v súvislosti s činnosťou v oblasti ochrany životného prostredia;
- uloženie pokuty v súvislosti s činnosťou v oblasti ochrany životného prostredia,
- podanie žaloby;
- podanie trestného oznámenia;
- podanie podnetu na rôzne inšpekčné orgány.

Dotazník pozostával z troch častí. Prvá časť zameraná na formy obťažovania, obdobie a páchatela obsahovala celkovo 39 položiek, z toho 13 overovalo skúsenosť s konkrétnou formou obťažovania. V prípade potvrdenia skúsenosti k jednotlivým položkám prislúchali vždy dve podotázky sledujúce rok, v ktorom sa obťažovanie odohralo, a aktéra obťažovania. Druhá časť dotazníka mapujúca súvisiace okolnosti obsahovala 5 položiek o type ochranárskej činnosti, dopadoch obťažovania a jeho nahlásení, a ponúkala možnosť doplniť akékoľvek iné informácie o uvedených skúsenostiach. Záverečná časť dotazníka obsahovala 3 položky zisťujúce bližšie informácie o respondentstve (vek, pohlavie, forma organizovania sa).

2.1 Charakteristika výskumného súboru

Po kontrole kvality dát sme analyzovali 50 odpovedí²⁰, z čoho 30 odpovedí uviedlo mužské pohlavie, 16 ženské a 4 odpovedajúci nezvolili ani jednu z uvedených možností. Z hľadiska vekovej štruktúry sú najviac zastúpené kategórie 30 – 50 rokov (Graf 1). Najmenej sú zastúpené kategórie pod 18 rokov a nad 60 rokov. Pre účely analýzy skúseností podľa veku budeme v ďalších častiach správy pracovať so štyrmi kategóriami: menej ako 30 rokov, 31 – 40 rokov, 41 – 50 rokov, viac ako 51 rokov.

17

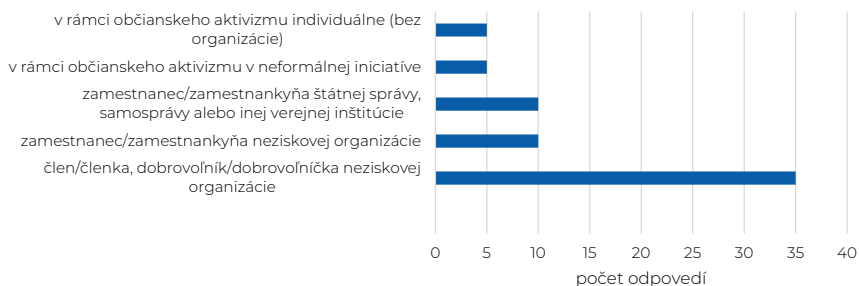
Graf 1 Respondentstvo podľa veku

Z hľadiska pôsobenia alebo organizovanosti respondentstva v ochranných aktivitách boli najpočetnejšie odpovede členstva a dobrovoľníctva v neziskových organizáciách. Zastúpenie širšej členskej základne organizácií v pomere k zamestnanectvu zodpovedá aj podielu týchto dvoch skupín v samotných organizáciách²¹. Druhými najpočetnejšími skupinami, ktoré poskytli odpovede, sú zamestnanci a zamestnankyne neziskových organizácií alebo verejných inštitúcií, samospráv či organizácií štátnej správy. Respondentstvo zamestnané vo verejnom aj mimovládnom sektore spája profesionálny výkon činnosti (v rámci zamestnania, časovo náročnejšie, miera závislosti na možnosti výkonu tejto činnosti) hoci v konkrétnych podmienkach a skúsenosti z verejného a mimovládneho sektoru môžu odlišovať. Vzhľadom na malú vzorku preto pri ďalšej analýze sledujeme jednu kategóriu zamestnancov a zamestnankyň. Do výskumu sa zapojili aj respondenti a respondentky, ktorí sú aktívni ako súčasť neformálnej iniciatívy alebo ako jednotlivci (Graf 2).

²⁰ Na základe manuálne overovanej konzistentnosti odpovedí boli vyradené dve odpovede.

²¹ Napríklad, podľa správy o činnosti organizácie Greenpeace za rok 2023 spolupracovalo na aktivitách organizácie 158 dobrovoľníkov/dobrovoľníčok a 5 zamestnaných osôb.

Činnostiam v oblasti ochrany životného prostredia sa venujete

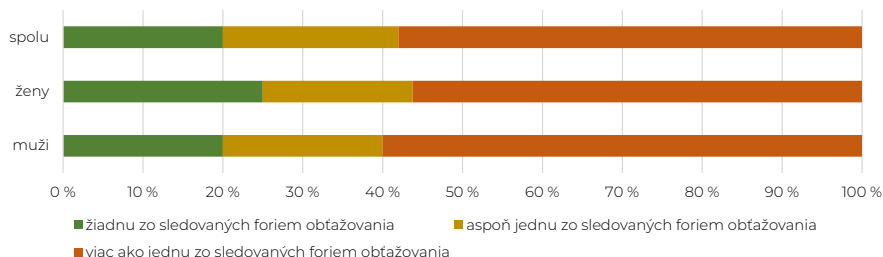

Graf 2 Forma organizovanosti pri výkone činností ochrany životného prostredia

2.2 Formy obťažovania

Viac ako tri štvrtiny respondentstva (80 %) potvrdilo skúsenosť s nejakou formou obťažovania a 58 % malo skúsenosti s viac ako jednou zo sledovaných foriem obťažujúceho konania. Len 20 % respondentstva uviedlo, že nemali žiadnu skúsenosť s obťažovaním. Skúsenosť mužov a žien sa odlišuje len mierne. Ženy menej často ako muži uvádzali, že majú skúsenosť s viac ako jednou zo sledovaných foriem obťažovania (56 % v porovnaní so 60 %) a častejšie uvádzali, že nemajú vôbec žiadnu skúsenosť (25 % v porovnaní s 20 %) (Graf 3). Pri interpretácii je potrebné brať do úvahy aj možný vplyv zníženého záujmu vyplniť dotazník práve u tej časti ochranárskej komunity, ktorá nemá podobné skúsenosti alebo ich neidentifikuje ako problematické a z tohto dôvodu bola ich motivácia vyplniť dotazník nižšia. Napriek tomuto obmedzeniu môžeme vzhľadom na malú ochranársku komunitu konštatovať minimálne to, že skúsenosť s obťažovaním nie je okrajovým problémom.

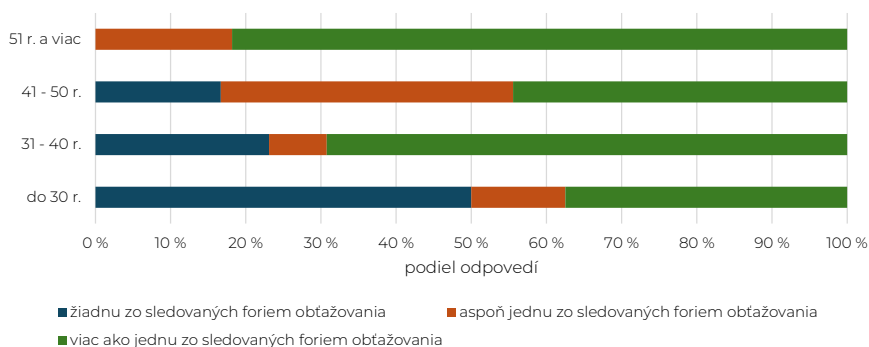
Skúsenosti respondentstva s obťažovaním, 2020 - 2024

Graf 3 Skúsenosti respondentstva s obťažovaním v období 2020 - 2024

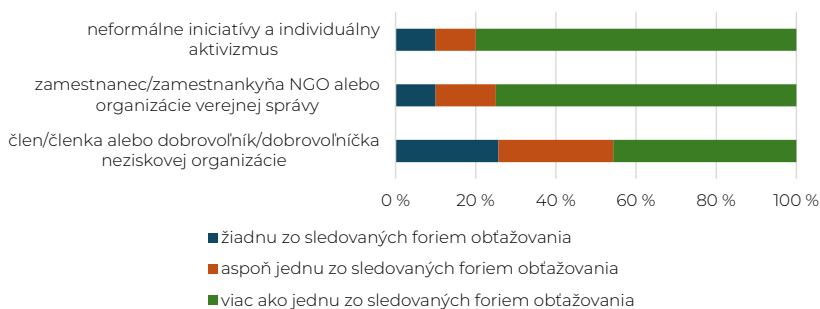
Respondentstvo mladšie ako 30 rokov uvádzalo častejšie ako ostatné vekové skupiny, že nemalo žiadnu skúsenosť s obťažujúcim konaním. Výrazne častejšie mali nejaké skúsenosti s obťažovaním respondenti a respondentky vo veku nad 40 rokov a nad 50 rokov (Graf 4). Najčastejšie potvrdili skúsenosti s obťažovaním respondenti a respondentky v zamestnaneckom vzťahu (18 z 20) (Graf 5). V prípade zamestnanectva mimovládnych organizácií išlo o 8 odpovedí z 10 a v prípade zamestnanectva verejných inštitúcií mali s nejakou formou obťažovania skúsenosti všetci respondenti a respondentky (10 z 10).

Skúsenosti s obťažovaním podľa veku

Graf 4 Skúsenosti s obťažovaním podľa veku

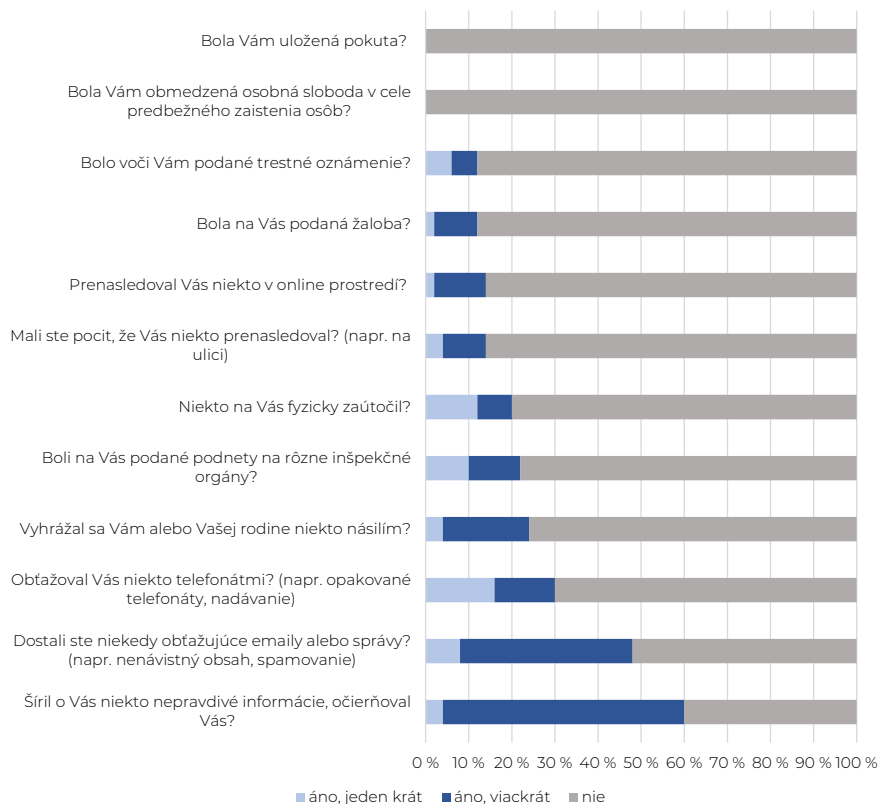
Skúsenosti s obťažovaním podľa formy zapojenia do ochrany životného prostredia

Graf 5 Skúsenosti s obťažovaním podľa organizovania sa

Najrozšírenejšími sú rôzne formy verbálneho obťažovania, predovšetkým šírenie nepravdivých informácií a očierňovanie, s ktorým sa stretlo 60 % respondentstva. Druhou najčastejšie uvádzanou skúsenosťou je obťažovanie formou emailov alebo správ. Naopak, vôbec nebolo uvádzané obmedzenie na osobnej slobode ani uloženie pokuty v dôsledku environmentálnych aktivít (Graf 6). Medzi inými formami obťažovania, ktoré nebolo možné zahrnúť pod žiadnu zo sledovaných foriem, respondenti a respondentky uvádzali *poškodzovanie majetku, podpaľovanie, predvolávanie na výsluch policajným zborm SR, psychický nátlak, osobné obťažovanie alebo vyhrážanie sa v práci či v škole*.

Formy obťažujúceho konania podľa výskytu

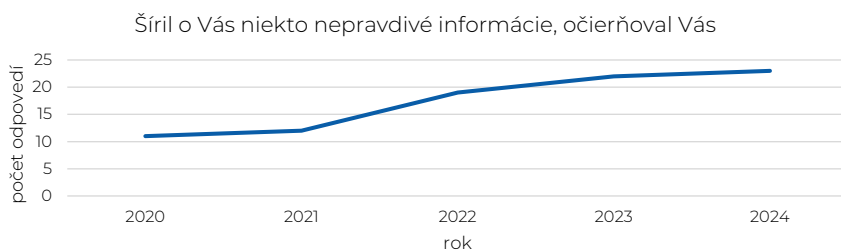

Graf 6 Formy obťažujúceho konania podľa výskytu

Šírenie nepravdivých informácií

Šírenie nepravdivých informácií alebo očierňovanie je najrozšírenejšou formou obťažovania a skúsenosť s ňou má až 60 % respondentstva. Spravidla ide o opakovanú skúsenosť, iba v dvoch prípadoch išlo o izolovaný prípad. Na základe uvedeného bližšieho kontextu k niektorým prípadom vieme konštatovať, že sa opakovali situácie očierňovania nie len voči danej respondentke alebo respondentovi, ale aj voči rodine (deti, manžel/ka, rodičia). Očierňovanie máva podobu spochybňovania odbornosti, úmyslov (napr. údajná podplatenosť, osobné záujmy) alebo útokov na morálnu integritu.

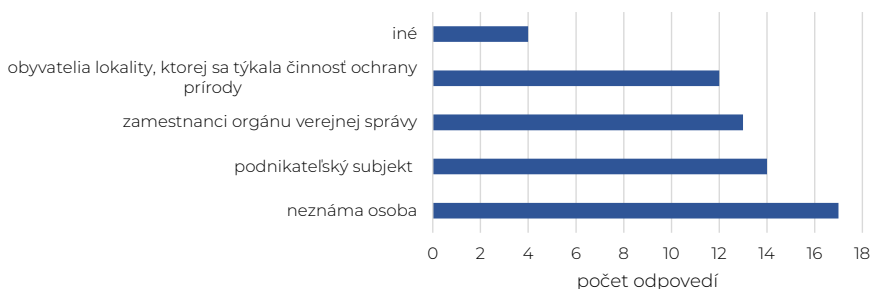
Intenzita očierňovania a šírenia nepravdivých informácií o osobách aktívnych v ochrane životného prostredia v sledovanom období stúpala, pričom za rok 2024 uviedol takúto skúsenosť viac ako dvojnásobný počet osôb v porovnaní s rokom 2020 (Graf 7).

Graf 7 Šírenie nepravdivých informácií a očierňovanie podľa roku

Osoby, ktoré šíria nepravdivé informácie, sú dotknutým zväčša neznáme. V prípadoch, kedy respondentstvo vedelo určiť, kto nepravdivé informácie šíril, išlo porovnateľne často o osoby s podnikateľským záujmom, zástupcov orgánov verejnej moci a obyvateľov dotknutých oblastí. Medzi ďalšie skupiny (v kategórii „iné“) respondentstvo uviedlo vlastníkov pozemkov alebo lesov, lesníkov a osoby porušujúce ustanovenia zákona o ochrane životného prostredia (Graf 8).

Subjekty šíriace nepravdivé informácie

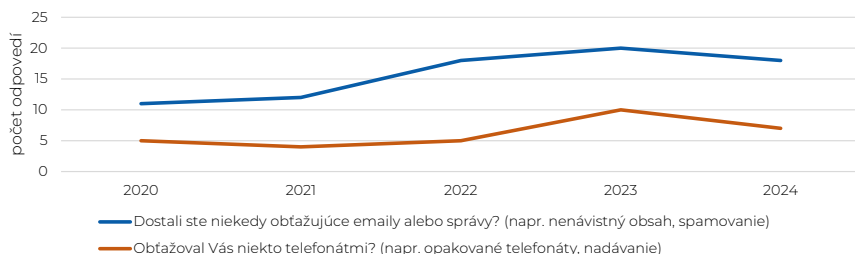
Graf 8 Subjekty šíriace nepravdivé informácie

Verbálne obťažovanie, nenávistné správy a spamovanie

22

Druhou najčastejšou formou obťažovania sú verbálne útoky v online prostredí, telefonicky alebo osobne. Takmer 50 % respondentstva malo skúsenosť s obťažujúcimi emailmi alebo správami, ktoré mali nenávistný obsah alebo boli zasielané s vysokou intenzitou (zahlcovaním). Telefonické obťažovanie zažilo 30 % respondentov a respondentiek. Kým v prípade telefonického obťažovania ide porovnateľne často o opakujúce sa skúsenosti aj izolované prípady, ktoré sa stali len raz, pri obťažujúcich emailoch a správach ide prevažne o opakujúce sa skúsenosti (Graf 6). Zachytené prípady mali podobu vulgárnych správ, mailov s obrázkami mŕtvych ľudí, zvierat, želania nešťastia alebo smrti (aj členom rodiny). Medzi inými prípadmi obťažovania boli zaznamenané prípady osobného verbálneho obťažovania, ktoré podobne ako v prípade správ malo podobu vulgárneho osočovania. Obťažujúce správy, emaily aj telefonické obťažovanie zaznamenali respondenti a respondentky najintenzívnejšie v roku 2023 (Graf 9).

Obťažujúca komunikácia a ohováranie

Graf 9 Obťažujúca komunikácia podľa roku

Tak ako v prípade šírenia nepravdivých informácií, aj aktéri neželanej komunikácie sú zväčša neznámí.

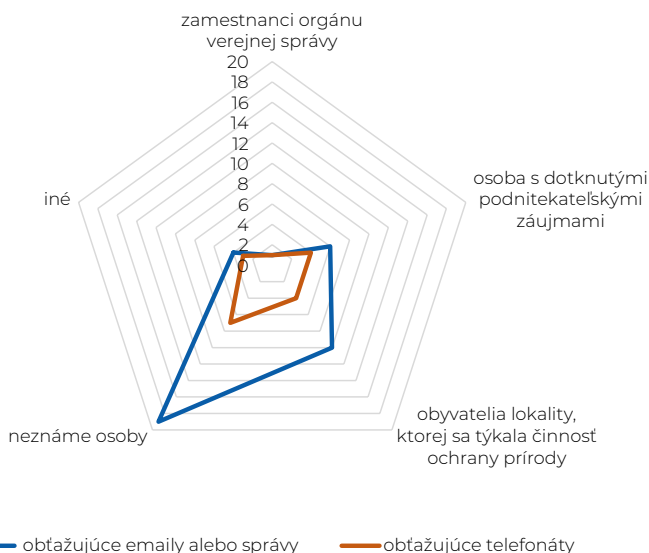
V prípadoch, keď sú aktéri známi, posielali obťažujúce emaily alebo správy zväčša obyvatelia lokality, ktorej sa týkala činnosť ochrany životného prostredia. Telefonické obťažovanie zažili respondenti a respondentky rovnako často zo strany osôb s podnikateľskými záujmami ako zo strany obyvateľov dotknutej lokality (Graf 10). Pri možnosti „iné“ boli ako aktéri uvádzaní vlastníci pozemkov, urbáriaty, cirkev, fyzické osoby porušujúce ustanovenia zákona o ochrane životného prostredia a krajiny, zákona o poľovníctve a i., ako aj politici či politické strany (Graf 10). Obťažujúce správy sú častejšie zasielané na email iniciatív alebo organizácií:

„Obťažujúce správy, aj vulgárne, prichádzajú na email a sociálne siete našej iniciatívy, nie na moje osobné. Označujú nás väčšinou ako skupinu, nie len individuálne, niekedy sú adresované konkrétnej členke, ktorá je viac viditeľná v médiách.“ R

„Občas sa vyskytnú útoky na sociálnej sieti FB, nie na mňa konkrétne, ale na organizáciu, činnosť, ktorú propagujeme, hostí, ktorých pozývame alebo na p. učiteľky, ktorých inovatívne učenie propagujeme.“ R

23

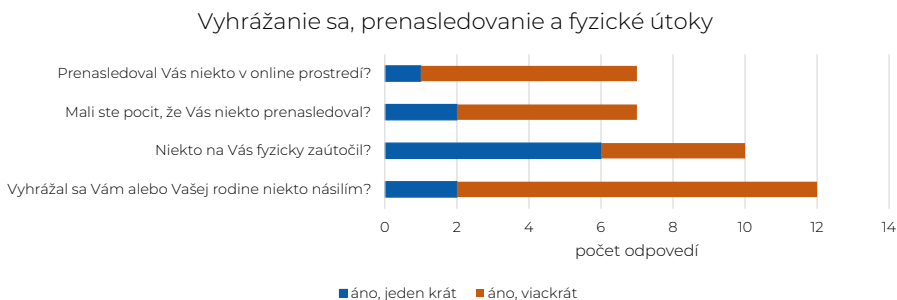
Kto najčastejšie posielajú obťažujúce správy alebo obťažuje telefonátmi?

Graf 10 Obťažujúca komunikácia a ohováranie podľa obťažujúceho subjektu

Vyhrážanie sa, prenasledovanie a fyzické útoky

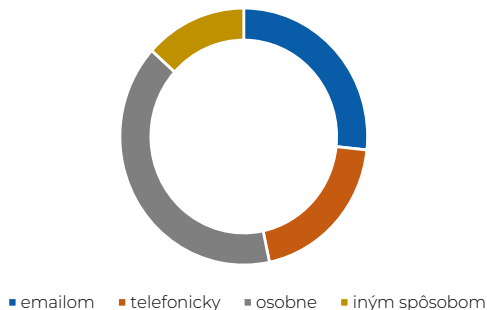
Obhajcovia a obhajkyne environmentálnych práv mali v období posledných piatich rokov skúsenosti aj s konaním, ktoré buď obsahovalo hrozbu násilím alebo išlo priamo o fyzické násilie. Dvanásť odpovedí uvádzalo skúsenosti s vyhrážaním sa násilím, pričom v desiatich prípadoch išlo o opakované skúsenosti. Až desať respondentov a respondentiek zažilo fyzický útok, v tomto prípade ide častejšie o jednorazovú skúsenosť (Graf 11).

24 **Graf 11 Vyhrážanie sa, prenasledovanie a fyzické útoky**

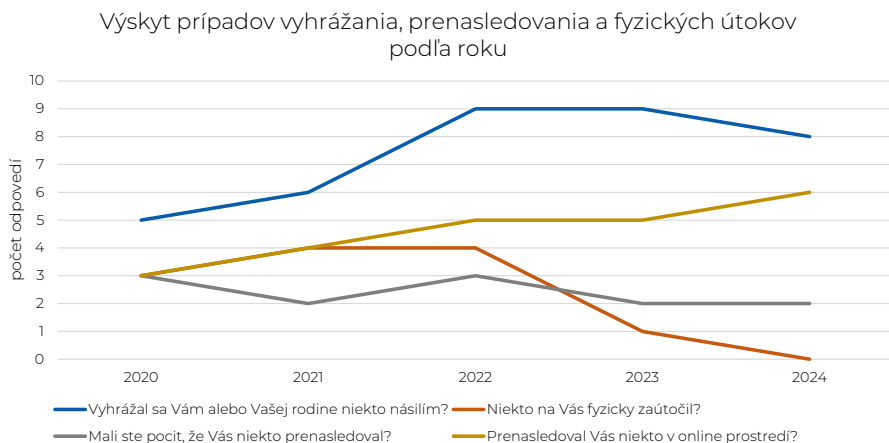
Respondentstvo v 12 prípadoch uviedlo skúsenosť s vyhrážaním sa násilím, pričom v polovici prípadov išlo (aj) o osobné vyhrážanie sa. Respondenti a respondentky dostali vyhrážky aj emailom (4) alebo telefonicky (3), prípadne sms správou či cez tretiu osobu (2 iné spôsoby) (Graf 12). Medzi odpoveďami zachytávajúcimi skúsenosti s inými typmi obťažujúceho konania sa vyskytovali aj prípady vyhrážania sa negatívnymi dopadmi na prácu či štúdium konkrétnych osôb alebo členov rodiny.

Vyhrážka násilím bola adresovaná mne alebo mojej rodine...

Graf 12 Spôsoby vyhrážania sa násilím

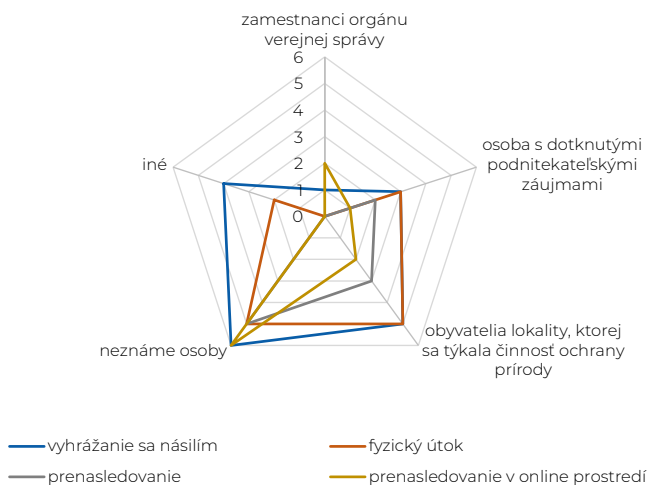
Väčší počet prípadov vyhrážania a online prenasledovania uvádzali respondenti a respondentky od roku 2022, naopak, fyzických útokov bolo od roku 2022 zaznamenaných menej. Prípady prenasledovania boli v sledovaných rokoch uvádzané porovnateľne (Graf 13).

Graf 13 Výskyt prípadov vyhrážania, prenasledovania a fyzických útokov podľa roku

V porovnaní s obťažujúcou komunikáciou či šírením nepravdivých informácií išlo častejšie o prípady, kedy obeť aktérov obťažovania poznali. To korešponduje aj s častou osobnou formou vyhrážania sa. Neznáme osoby dominujú pri obťažovaní online, pričom v týchto prípadoch boli uvádzaní ako obťažujúci aj zamestnanci orgánov verejnej správy. V prípade fyzických útokov a vyhrážania sa násilím sú porovnateľne často aktérmi neznáme osoby, obyvatelia dotknutej lokality alebo osoby, ktoré majú dotknuté podnikateľské záujmy (Graf 14).

Kto sa vyhráža, prenasleduje alebo útočí?

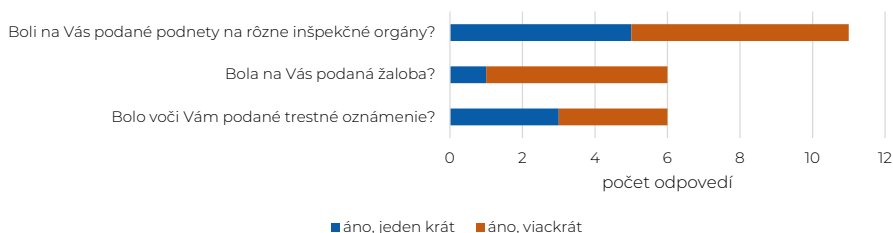

Graf 14 Kto sa vyhráža, prenasleduje alebo útočí

Obmedzovanie práv orgánmi verejnej správy alebo využitie ich kompetencií na zastrašovanie, obťažovanie alebo obmedzovanie práv

Ako sme uviedli vyššie, respondenti a respondentky neuvádzali ani jeden prípad obmedzenia slobody alebo uloženia pokuty v nadväznosti na činnosť v oblasti ochrany životného prostredia. Kompetencie orgánov verejnej moci môžu byť zneužitie inými osobami alebo subjektami práve s cieľom obmedziť činnosť v ochrane životného prostredia, napríklad podaním žaloby, trestného oznámenia alebo podnetmi na rôzne inšpekčné orgány. Z tejto skupiny obťažujúceho konania boli najčastejšie uvádzané podania podnetov na inšpekčné orgány (11 prípadov), pričom porovnateľne často išlo o izolované udalosti aj opakované konanie.

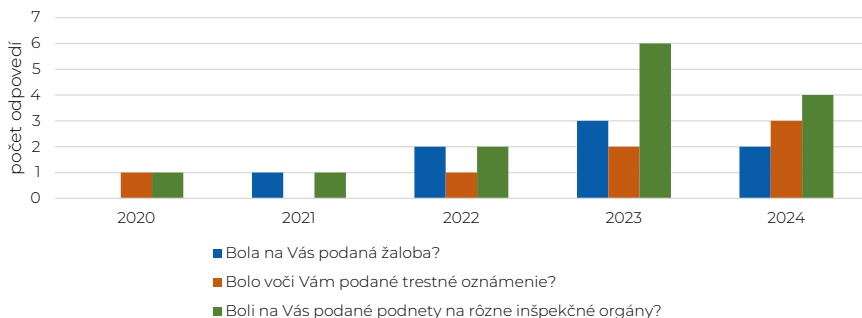
Obťažovanie a obmedzovanie práv prostredníctvom orgánov verejnej správy

Graf 15 Obťažovanie a obmedzovanie práv prostredníctvom orgánov verejnej správy

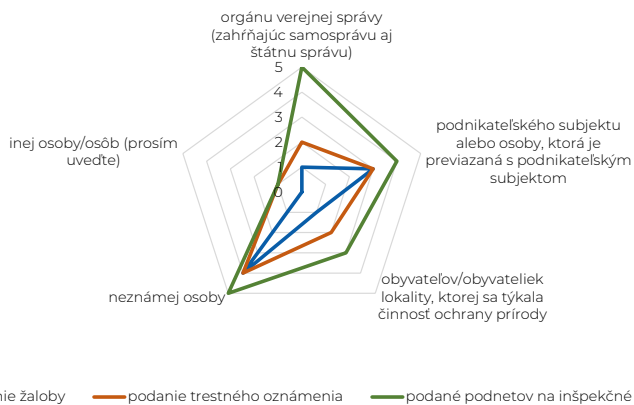
Najvýraznejšie medziročné rozdiely v počtosti boli zaznamenané v prípade podnetov na inšpekčné orgány s najväčším nárastom v roku 2023. Počet trestných oznámení počas sledovaného obdobia stúpal, ale podobne ako v prípade žalôb nejde o výrazné rozdiely. Pri celkovom pohľade je však možné konštatovať nárast za roky 2023 a 2024 (Graf 16).

Žaloby, trestné oznámenia a podnety na inšpekčné orgány

Graf 16 Obťažovanie prostredníctvom orgánov verejnej správy podľa roku

Kto podáva trestné oznámenia, žaloby a podnety na inšpekčné orgány

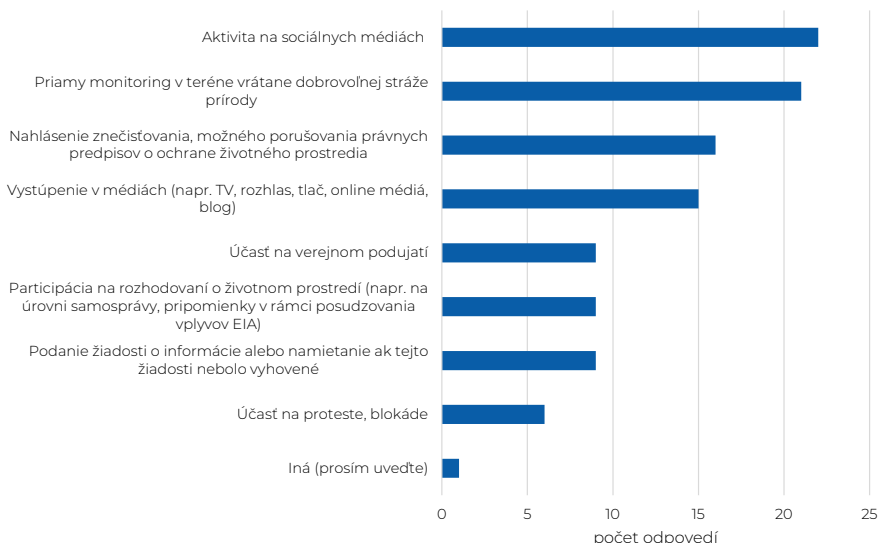
Graf 17 Kto podáva trestné oznámenia, žaloby a podnety na inšpekčné orgány

2.3 Činnosti, ktoré viedli k obťažujúcemu konaniu

Aktivity v oblasti ochrany životného prostredia a zmeny klímy môžu byť rôznorodé a zaujímalo nás, aké činnosti sa spájajú s negatívnymi reakciami vo forme sledovaného obťažujúceho konania. Respondentstvo malo možnosť zvoliť jednu alebo viac z ponúkaných možností aktivít, ktoré podľa ich názoru viedli alebo spustili konanie, ktoré uvádzali v predchádzajúcej časti dotazníka. Najčastejšie zažívali respondenti a respondentky obťažovanie a obmedzovanie práv v dôsledku zverejňovania obsahu na sociálnych médiách a priameho monitoringu v teréne, kde sme zahrnuli aj činnosť dobrovoľnej stráže prírody. Tretou najčastejšou činnosťou, ktorá viedla k obťažujúcemu konaniu, je nahlasovanie znečisťovania alebo iného porušovania právnych predpisov o ochrane životného prostredia. V menšej miere obťažujúci reagujú na účasť dotknutých osôb na verejnom podujatí, participácii na rozhodovaní a vyskytuje sa aj v súvislosti s podaním žiadosti o informácie. Významne menej je obťažovanie reakciou na účasť na proteste alebo blokáde, čo je však potrebné interpretovať v súvislosti s tým, že protesty alebo blokády boli v sledovanom období zriedkavé. Ako iný typ činnosti bola uvedená skúsenosť s obťažovaním v súvislosti s vybavovaním povolení na záchranu kultúrneho dedičstva (Graf 18).

29

Činnosti, ktoré môžu viesť k obťažovaniu a obmedzovaniu práv

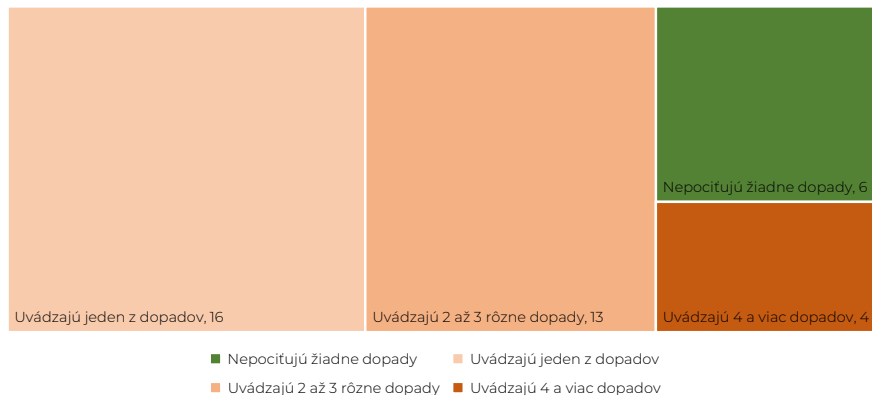

Graf 18 Činnosti v oblasti ochrany životného prostredia, ktoré vyvolávajú obťažujúce konanie

2.4 Dopady obťažovania na osobný a pracovný život obhajcov a obhajkýň environmentálnych práv

Obťažujúce konanie, obzvlášť ak ide o opakované incidenty, môžu negatívne vplývať na zdravotný stav, osobný, rodinný život aj na pracovné alebo kariérne možnosti. Respondenti a respondentky mali možnosť uviesť viac ako jednu možnosť z ponúkaných negatívnych dopadov sledovaných v dotazníku. Väčšina respondentstva, ktorá má skúsenosti s obťažovaním, pocitovala negatívny vplyv na kvalitu ich života (33 z 39 prípadov). Obťažovanie sa v ich živote prejavilo často viac ako jedným spôsobom (17 prípadov) (Graf 19).

Intenzita dopadov obťažovania na zdravotný, osobný a pracovný život

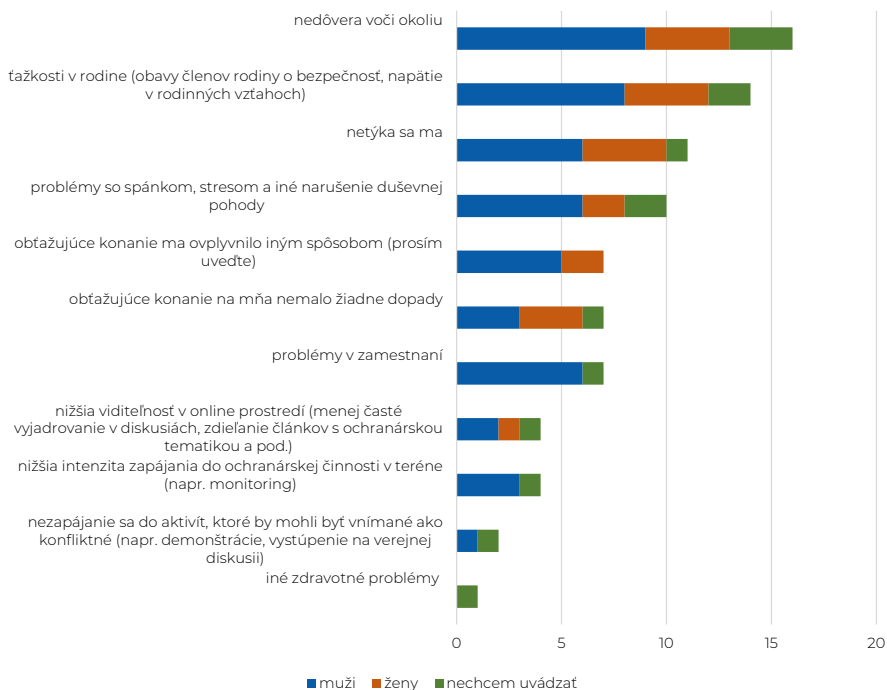
Graf 19 Intenzita dopadov obťažovania na život obhajcov a obhajkýň environmentálnych práv

Najčastejšie uvádzali nárast všeobecnej nedôvery voči okoliu (16 prípadov), ťažkosti v rodine (obavy o bezpečnosť, napätie vo vzťahoch) (14 prípadov) a problémy so spánkom, stresom a iné narušenie duševnej pohody (10 prípadov). Negatívny dopad na pracovný život uviedlo osem respondentov (v jednom prípade bola uvedená doplňujúca informácia, že prípad vyústil do výpovede, v jednom prípade k neukončeniu vysokoškolského štúdia).

„...bol som konfrontovaný lesníkom, že prečochodím do jeho územia...pár krát nám zablokoval auto a puškou s ďalekohľadom pozeral po okolí. Všetko z mojej strany bolo legálne. Potom som sa dozvedel, že o mne rozširuje klamstvá... Kvôli tomu som prestal sám chodiť do terénu a diplomovku som nedokončil.“

Z hľadiska skúseností podľa pohlavia zodpovedá početnosť odpovedí pomeru mužov a žien vo výskumnej vzorke. Medzi inými dopadmi boli uvedené aj pozitívne dopady na výkon činnosti („Zintenzívnili sme svoju činnosť.“; „Ešte to zvýšilo motiváciu projekt uskutočniť, nakoniec sme presadili náš zámer za výdatnej pomoci miestnych, čo vyvolalo ďalší zlostný útok.“; „získala som skúsenosti, ako sa správať v niektorých situáciách efektívnejšie“), ale aj všeobecné negatívne pocity a únavu alebo frustráciu („neprijemné pocity“, „musím obhajovať a vysvetľovať svoje postoje namiesto odborných argumentov“) (Graf 20).

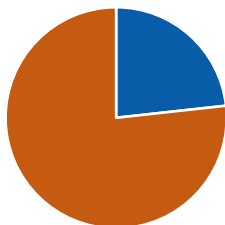
Dopady obťažovania podľa frekvencie a pohlavia

Graf 20 Dopady obťažovania podľa frekvencie a pohlavia

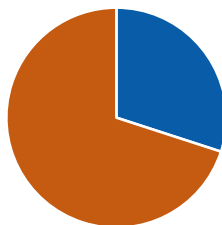
Jednou z povinností štátu je zabezpečiť prístup k spravodlivosti a ochrániť obhajcov a obhajkyne ľudských práv, vrátane environmentálnych práv. Len desať respondentov a respondentiek sa obrátilo na verejné inštitúcie so žiadosťou o pomoc, z toho len v troch prípadoch viedol tento postup k zastaveniu obťažujúceho konania. Nízke využívanie dostupných právnych alebo iných prostriedkov ochrany môže mať viaceré dôvody, napríklad neznáma totožnosť páchatela, neistota pri hodnotení toho, či môže ísť o protiprávne konanie, alebo predchádzajúca osobná alebo sprostredkovaná negatívna skúsenosť s účinnosťou ochrany v prípade oslovenia verejnej inštitúcie (Graf 21).

Obrátili ste sa na verejnú inštitúciu so žiadosťou o pomoc?

■ áno ■ nie

Viedla vaša žiadosť k ukončeniu obťažovania?

■ áno ■ nie

Graf 21 Využívanie inštitúcií verejnej správy na ochranu pred obťažovaním

Zhrnutie

Kvantitatívny monitoring skúseností s rôznymi formami obťažovania neumožňuje zovšeobecniť zistenia na celú cieľovú skupinu obhajcov a obhajkyň ľudských práv v oblasti ochrany životného prostredia kvôli problematickému vyjadreniu celkového počtu takto stanovenej skupiny, ako aj jej vnútornej heterogenity. Realizovaný prieskum však prináša viacero zistení, ktoré by mohli byť východiskom pre podporu ochrany práv obhajcov a obhajkyň.

Skúsenosť s niektorou zo sledovaných foriem obťažovania potvrdilo až 80 % respondentstva a 60 % malo skúsenosti s viac ako jednou z nich. **Spravidla ide o opakovanú skúsenosť a obťažovanie prebieha viacerými spôsobmi** (napr. kombinácia obťažujúcej komunikácie, vyhrážania sa, podaní na inšpekčné orgány).

Najčastejšou formou obťažovania (60 %) bolo šírenie nepravdivých informácií a očierňovanie, ktoré spočívalo v spochybňovaní odbornosti, úmyslov a celkovej morálnej integrity a často zasahovalo nie len obhajcov a obhajkyne, ale aj ich rodiny. Viac ako polovica respondentstva zažila aj rôzne podoby verbálneho obťažovania (email, sms správy, telefonické obťažovanie, osobné obťažovanie). **Zaznamenaných 12 prípadov vyhrážania sa a 10 prípadov fyzických útokov je vzhľadom na ich závažnosť alarmujúci, v mnohých prípadoch navyše išlo o opakované skúsenosti. Rovnako by sme chceli upozorniť na to, že respondentstvo má skúsenosti s využívaním moci orgánov verejnej správy** na obmedzenie ich činnosti, obťažovanie či zasahovanie do ich osobnostných práv, najčastejšie prostredníctvom podaní na inšpekčné orgány (12 odpovedí), ale aj podávaní trestných oznámení (6) alebo žalôb (6). Pri väčšine sledovaných foriem obťažovania bola zaznamenaná zvýšená početnosť za rok 2023, prípadne 2024.

33

Výrazný podiel zo zaznamenaných prípadov bol vykonaný zo strany neznámych osôb. V prípadoch, kde sú aktéri známi, ide často o osoby s osobným finančným, hospodárskym alebo iným záujmom, ktoré by boli dotknuté činnosťou ochrany prírody (uvádzaní boli vlastníci lesov, poľovníci, lesníci, cirkev) alebo obyvateľstvo danej lokality. Menej často boli uvádzaní zamestnanci alebo zástupcovia orgánov verejnej správy, samosprávy (na pozícii starostu, poslanca) alebo politici.

Najrizikovejšími činnosťami sú aktivity na sociálnych sieťach a priamy monitoring v teréne, obťažovanie bolo často reakciou aj na nahlasovanie znečistenia životného prostredia alebo inej nelegálnej činnosti,

prípadne vystúpenie v médiách. Na tomto mieste chceme upozorniť, že monitoring zaznamenal aj niekoľko prípadov obťažovania v reakcii na výkon práva na informácie.

Vo väčšine zo zaznamenaných prípadov pocítili obhajcovia a obhajkyne **viaceré negatívne dopady, najčastejšie zníženie nedôvery voči okoliu alebo ťažkosti v rodine**. Najmenej často vyústili sledované prípady do zníženej aktivity v oblasti ochrany životného prostredia. Respondentstvo vo viacerých prípadoch zdôraznilo aj pozitívny dopad, a to zvýšenú motiváciu a zameranie sa na dosiahnutie cieľa. Odpovede zároveň naznačujú, že vo väčšine prípadov obhajcovia a obhajkyne nevyhľadajú pomoc verejných orgánov. Jedným z dôvodov môže byť nedostatočná ochrana, ktorú tieto orgány dokážu poskytnúť (napríklad aj kvôli kompetenciám alebo dôkaznej situácii), čomu by nasvedčovalo aj zistenie, že len v 3 z 10 prípadov, kedy respondenti a respondentky požiadali verejnú inštitúciu o pomoc, viedla táto spolupráca k ukončeniu obťažovania.

3. Podmienky pre činnosť mimovládnych organizácií v oblasti ochrany životného prostredia

V kontexte medzinárodných ľudskoprávných záväzkov je dôležité vytváranie funkčného **občianskeho priestoru** ako prostredia, ktoré umožňuje jednotlivcom aj skupinám prispievať k tvorbe politik s dopadom na ich životy. Medzi nástroje funkčného občianskeho priestoru OHCHR uvádza prístup k informáciám, príležitosť zapojiť sa do rozhodovania, vyjadriť súhlas alebo nesúhlas s verejnými politikami a možnosť spájať sa s cieľom vyjadriť svoje názory. Otvorený a pluralitný občiansky priestor je teda taký, ktorý zaručuje slobodu prejavu a názoru, slobodu zhromažďovania a združovania.²² Prostredníctvom týchto nástrojov majú ľudia možnosť nárokovat si aj výkon práv garantovaných v medzinárodných ľudskoprávných dokumentoch a sú ako slobody a práva súčasťou systému ľudských práv osobitne chránené v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach.²³

S cieľom lepšej ochrany slobody zhromažďovania a združovania zriadila Rada OSN pre ľudské práva mandát osobitného spravodajcu pre právo na slobodu pokojného zhromažďovania a združovania sa prijatím rezolúcie A/HRC/RES/15/21²⁴ v októbri 2010. Úlohou mandátu osobitného spravodajcu je:

36

- „zhromažďovať a vymieňať si informácie o globálnych, regionálnych a miestnych trendoch a problémoch týkajúcich sa pokojného zhromažďovania a združovania;
- vypracúvať odporúčania, ako zabezpečiť podporu a ochranu týchto práv;
- podávať správy o porušovaní, ako aj o diskriminácii, hrozbách alebo použití násilia, obťažovaní, prenasledovaní, zastrašovaní alebo represáliách namierených proti osobám, ktoré tieto práva uplatňujú“²⁵.

Občianska spoločnosť v zmysle uvedených práv a slobôd podľa OSN aj v kontexte dokumentov Európskej únie „označuje všetky formy sociálnej činnosti, ktorú vykonávajú jednotlivci alebo skupiny bez akéhokoľvek prepojenia so štátnymi orgánmi alebo ich riadenia“²⁶. Občiansku spoločnosť v tomto zmysle netvoria výlučne aktivity a činnosti združení s formalizovanou štruktúrou, ale aj neformalizované iniciatívy alebo aktivity jednotlivcov ako napríklad zasielanie žiadostí o informácie, účasť na zasadnutí mestského zastupiteľstva či organizovanie petície.

22 <https://www.ohchr.org/en/civic-space>

23 <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1976/120/19761013>

24 Rada OSN pre ľudské práva. (2010) Rezolúcia A/HRC/RES/15/21. The rights to freedom of peaceful assembly and of association. Dostupné na: <https://bit.ly/4gGW1V8>

25 <https://bit.ly/4niJiKx>

26 <https://bit.ly/4nJPB9P>

Organizácie občianskej spoločnosti však tvoria nezastupiteľnú súčasť občianskej spoločnosti, pretože okrem iného plnia úlohu sprostredkovateľa záujmov a názorov občanov a občianok, venujú systematickú pozornosť procesom tvorby verejných politík a tieto informácie sprostredkujú širšej verejnosti, iniciujú príležitosti pre hlbšiu a efektívnejšiu participáciu obyvateľstva, proaktívne navrhujú riešenia v rôznych oblastiach verejných politík, ktoré reflektujú potreby dotknutej verejnosti.

Vytvorenie podmienok pre výkon občianskych práv aj prostredníctvom občianskych organizácií je súčasťou povinností zmluvných strán Deklarácie²⁷, napríklad povinnosť prijať legislatívnu úpravu potrebnú na zabezpečenie toho, aby všetky osoby podliehajúce jeho jurisdikcii, individuálne aj spoločne s inými, mohli v praxi využívať všetky práva a slobody uvedené v Deklarácii (čl. 2, ods. 2).

Súčasťou povinností zmluvných štátov vo vzťahu k rozvoju občianskej spoločnosti je aj umožniť prístup k (nielen) finančným zdrojom. Kanclária osobitného spravodajcu OSN pre práva na slobodné pokojné zhromažďovanie a združovanie vypracovala štandardy pre zabezpečenie práva na prístup k finančným zdrojom²⁸, v ktorých upozorňuje na viaceré záväzné interpretácie tohto práva. Výbor OSN pre ľudské práva napríklad prišiel k záveru, že „obmedzenia financovania, ktoré bránia združeniam vykonávať ich štatutárne činnosti, predstavujú rozpor s článkom 22 (Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach)“²⁹ a Valné zhromaždenie OSN upozornilo na to, že obmedzenie prístupu k finančným prostriedkom v mene ochrany národných záujmov a národnej bezpečnosti boli opakovane zneužívané na obmedzenie a ohrozenie občianskej spoločnosti (A/HRC/RES/27/31³⁰). Rada Európy v súvislosti s pôsobením organizácií občianskej spoločnosti odporúča členským štátom, že *„Mimovládny organizáciám by sa malo pomáhať pri naplňaní ich cieľov prostredníctvom verejného financovania a iných foriem podpory, ako je oslobodenie od daní z príjmu a iných daní.. ako aj stimulov k príspevkom a donáciám od súkromných aktérov prostredníctvom odpočtov a úľav na dani z príjmu“*³¹.

37

27 Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva: Deklarácia o ochrancoch ľudských práv. Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 53/144. Dostupná: <https://docs.un.org/en/A/RES/53/144>.

28 OHCHR. Special Rapporteur on freedom of peaceful assembly and of association. 2014. Protecting civic space and the right to access to resources. Dostupné na: <https://bit.ly/42bhhfL>

29 Viktor Korneenko et al. v. Belarus, Communication No. 1274/2004, U.N. Doc. CCPR/C/88/D/1274/2004 (2006). Dostupné na: <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/1274-2004.html>

30 A/HRC/RES/27/31. Dostupné na: <https://bit.ly/4njddSS>

31 Spracované podľa: OHCHR. Special Rapporteur on freedom of peaceful assembly and of association. 2014. Protecting civic space and the right to access to resources. Dostupné na: <https://bit.ly/470N-gkr>

V rámci závažných dokumentov EÚ je úloha občianskej spoločnosti pri dobrej správe vecí verejných a potreba otvoreného a transparentného dialógu s organizáciami občianskej spoločnosti uvedená v Zmluve o fungovaní Európskej únie³². V rámci dokumentov EÚ sa pod organizáciami občianskej spoločnosti majú spravidla na mysli **sociálni partneri** (odborníci a združenia zamestnávateľov), **mimovládne organizácie** (napr. v oblasti životného prostredia a ochrany spotrebiteľa) a **organizácie na nižšej úrovni** (napr. mládežnícke a rodinné združenia)³³.

38

V súvislosti s ochranou životného prostredia sú mimovládne organizácie ako subjekty, prostredníctvom ktorých má verejnosť možnosť výkonu svojich práv, uvádzané aj v Aarhuskom dohovore, ktorý upravuje povinnosti štátov v súvislosti s garanciou práva na prístup k informáciám, práva na účasť na rozhodovaní a právo na prístup k spravodlivosti. Právo verejnosti získať informácie o životnom prostredí, ktorými disponujú orgány verejnej správy, zahŕňa informácie o stave životného prostredia, politikách alebo opatreniach ovplyvňujúcich životné prostredie aj o verejnom zdraví a bezpečnosti, ak sú ovplyvnené stavom životného prostredia. Žiadateľom môžu byť jednotlivci aj organizácie. Právo verejnosti zúčastňovať sa na rozhodovaní o životnom prostredí umožňuje širokej verejnosti a environmentálnym mimovládnym organizáciám efektívnu a zmysluplnú účasť na rozhodovaní o projektoch, ktoré majú vplyv na životné prostredie, a o plánoch a programoch týkajúcich sa životného prostredia. Prístup k spravodlivosti sa vzťahuje na právo verejnosti na preskúmanie ich prípadu či sťažnosti súdom alebo iným nezávislým orgánom s cieľom zabezpečiť, aby orgány verejnej správy dodržiavali právo na prístup k informáciám a účasť verejnosti a environmentálne právo vo všeobecnosti.

Verejnosť bližšie definuje smernica 2003/35/ES Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa ustanovuje účasť verejnosti pri navrhovaní určitých plánov a programov týkajúcich sa životného prostredia, a ktorou sa menia a doplňajú s ohľadom na účasť verejnosti a prístup k spravodlivosti smernice Rady 85/337/EHS a 96/61/ES³⁴ v čl. 1 (ods. 2) nasledovne: „*„verejnosť“ znamená: jednu alebo viacero fyzických osôb, alebo právnických osôb a v súlade s vnútroštátnym právnym poriadkom alebo práxou ich združenia, organizácie alebo skupiny*“. Zároveň zavádza pojem *dotknutá verejnosť* „*verejnosť, ktorá je dotknutá alebo pravdepodobne dotknutá, alebo má záujem na postupoch environmentálneho rozho-*

³² ZMLUVA O FUNGOVANÍ EURÓPSKEJ ÚNIE (KONSOLIDOVANÉ ZNENIE). 2016. čl. 11 a 15. Dostupné na <https://bit.ly/3KdfC38>

³³ Spracované podľa <https://bit.ly/4mCI5xD>

³⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2003/4/ES z 28. januára 2003 o prístupe verejnosti k informáciám o životnom prostredí. Dostupná na: <https://bit.ly/4nN5OLs>

dovania uvedeného v článku 2 ods. 2; na účely tejto definície sa má za to, že **mimovládne organizácie, podporujúce ochranu životného prostredia a spĺňajúce požiadavky vnútroštátneho práva, majú záujem**“.

Uvedené definície a explicitné uvedenie mimovládnych organizácií ako subjekty výkonu práv sú dôležité v súvislosti s povinnosťami zmluvných strán:

„2. S týmto cieľom členské štáty zaistia, aby:

a) verejnosť bola informovaná, či už prostredníctvom verejných oznámení alebo iných vhodných prostriedkov, ako sú elektronické médiá, ak sú dostupné, o všetkých návrhoch takýchto plánov alebo programov, alebo ich zmien alebo revízií a aby relevantné informácie o takýchto návrhoch sa sprístupnili verejnosti vrátane, okrem iného, informácie o práve zúčastniť sa na rozhodovaní a o príslušnom orgáne, ktorému možno zaslať pripomienky alebo otázky;

b) verejnosť bola oprávnená vyjadriť pripomienky a stanoviská, ak sú ešte otvorené všetky možnosti, pred uskutočnením rozhodnutí o plánoch a programoch;

c) pri uskutočňovaní rozhodnutí boli riadne vzaté do úvahy výsledky účasti verejnosti;

d) po preskúmaní pripomienok a stanovísk vyjadrených verejnosťou vyvinul príslušný orgán primerané úsilie na informovanie verejnosti o prijatých rozhodnutiach a o dôvodoch a úvahách, na ktorých sa tieto rozhodnutia zakladajú, vrátane informácií o procese účasti verejnosti.

3. Členské štáty určia na účely odseku 2 verejnosť oprávnenú zúčastniť sa, vrátane relevantných mimovládnych organizácií spĺňajúcich všetky požiadavky uložených vnútroštátnym právom, ako sú organizácie podporujúce ochranu životného prostredia. Podrobné úpravy pre účasť verejnosti podľa tohto článku určia členské štáty tak, aby umožnili verejnosti účinne sa pripraviť a zúčastňovať sa.“³⁵

Aarhuský dohovor aj uvedená smernica umožňujú štátom upraviť podmienky a postupy pre účasť verejnosti (vrátane mimovládnych organizácií). Zároveň však upresňujú, že tieto podmienky musia umožniť verejnosti efektívnu a zmysluplnú účasť, ktorá zahŕňa včasné a úplné informácie, transparentné procesy, zohľadnenie námietok, transparentnú komunikáciu rozhodnutí a ďalšie mechanizmy (ako napríklad možnosť odvolania, preskúmania rozhodnutia a pod.).

35 Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2003/4/ES z 28. januára 2003 o prístupe verejnosti k informáciám o životnom prostredí. Dostupná na: <https://bit.ly/3IHITCv>

Súčasťou monitoringu občianskeho priestoru v oblasti ochrany životného prostredia bol aj výskum podmienok pre činnosť environmentálnych občianskych organizácií. Vychádzajúc z vyššie uvedených ľudskoprávných dokumentov a dokumentov EÚ sme sledovali štyri oblasti na národnej a lokálnej úrovni:

- prístup k informáciám,
- participáciu na rozhodovaní,
- spoluprácu a podporu partnerstiev medzi mimovládny a verejným sektorom,
- prístup k finančnej podpore.

Tabuľka 1 Podmienky činnosti občianskych organizácií v oblasti ochrany životného prostredia

	Národná úroveň	Lokálna úroveň
Prístup k informáciám	Vybavovanie žiadostí na úrovni ministerstiev, zverejňovanie korektných informácií.	Vybavovanie žiadostí na úrovni samospráv, zverejňovanie úradných oznamov.
Participácia na rozhodovaní	Štandardné legislatívne procesy (medzirezortné pripomienkové konania), advokačná činnosť, správne konania, SEA, EIA.	Participácia na rozhodovaní o zmene územných plánov, všeobecne záväzných nariadení, správnych konaniach, výrubových konaniach a i.
Spolupráca a podpora partnerstva verejnej a mimovládnej expertízy	Prístup do pracovných skupín na úrovni ministerstiev, odborných komisií, výborov. Komunikácia a súčinnosť so ŠOP, SIŽP a ďalšími PRO MŽP SR.	Odborná spolupráca alebo partnerstvo v projektoch, regionálnom a miestnom rozvoji, ochrane životného prostredia. Spolupráca na verejných alebo vzdelávacích podujatiach. Komunikácia a súčinnosť so Správami NP, CHKO.
Prístup k finančnej podpore	Prístup k verejným financiám – národné grantové výzvy, partnerstvá v rámci grantových schém EÚ, legislatívne nastavenie podmienok vo vzťahu k hospodáreniu MVO, kontrolné mechanizmy a ich dopady na hospodárenie MVO.	

Okrem vopred stanovených oblastí (*Tabuľka 1*), podľa ktorých bola vytvorená štruktúra rozhovorov, sme pri analýze doplnili oblasť kvality starostlivosti o životné prostredie (expertízy) a oblasť plnenia kompetencií orgánov verejnej moci, keďže tieto dve oblasti boli prinášané do rozhovorov zo strany respondentov a respondentiek. V prípade malých organizácií či iniciatív sa skúsenosti s interakciou verejnej správy premietali aj do individuálneho prežívania či osobného života, preto sme samostatne venovali pozornosť aj individuálnej rovine v prípade, že bola takto uvedená respondentstvom.

Štruktúra rozhovorov o podmienkach vykonávania činnosti v oblasti ochrany životného prostredia obsahovala nasledovné témy:

- hodnotenie aktuálnych podmienok na miestnej a národnej úrovni ako výborných, dostačujúcich alebo zlých;
- hodnotenie miery zmeny sledovaných podmienok v porovnaní so situáciou pred poslednými parlamentnými voľbami, prípadne v dlhodobej perspektíve;
- identifikovanie konkrétnych problémov alebo prekážok;
- identifikovanie konkrétnych dopadov na činnosť organizácie;
- potreby do budúcnosti pre zlepšenie situácie.

41

V januári až apríli 2025 boli uskutočnené rozhovory so zástupcami a zástupkyňami šiestich organizácií jednotlivito alebo na spoločných konzultáciách (podľa preferencií respondentstva) a 3 fokusové skupiny počas programu Zelené fórum v apríli 2025 (*Tabuľka 2*). Zastúpené organizácie sa venujú ochrane biodiverzity, ochrane klímy a environmentálnemu vzdelávaniu.

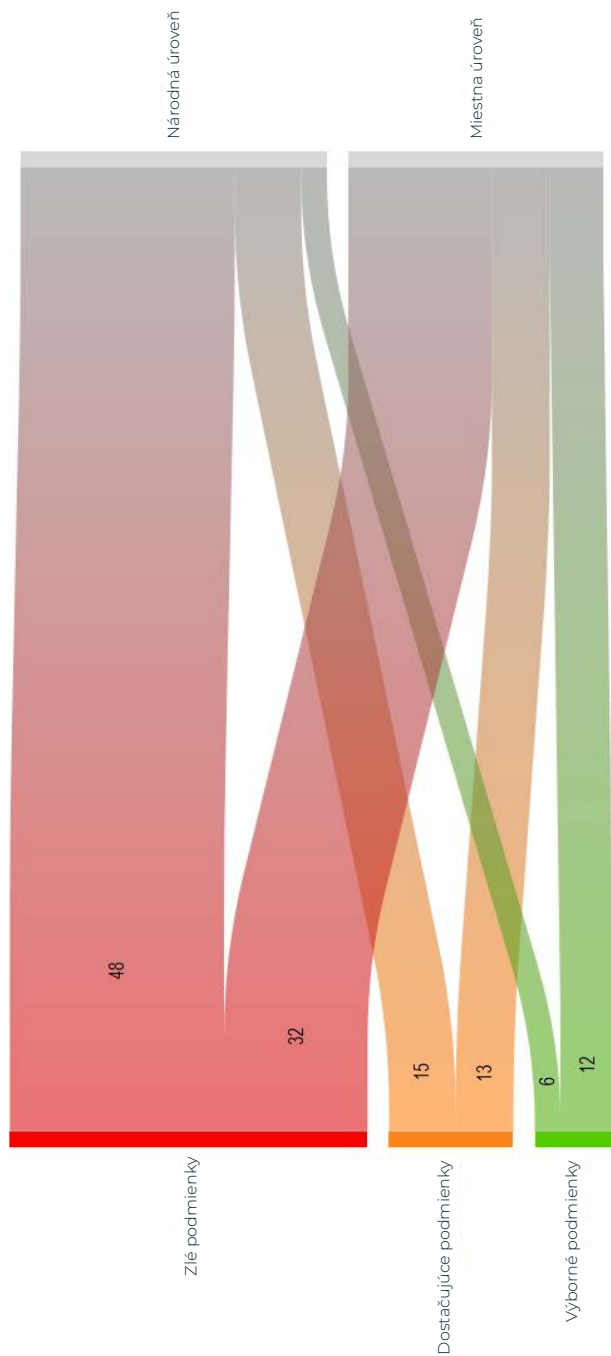
Tabuľka 2 Zoznam rozhovorov a fokusových skupín

Rozhovor/fokusová skupina	Zastúpené organizácie	Kód odpovede
Rozhovor 1	1 organizácia - ochrana biodiverzity	R1
Rozhovor 2	1 organizácia – ochrana klímy	R2
Rozhovor 3	3 organizácie – ochrana biodiverzity, vzdelávanie	R3.1, R3.2, R3.3
Rozhovor 4	1 organizácia – ochrana biodiverzity	R4
Fokusové skupiny	23 respondentov/respondentiek ochrana biodiverzity, vzdelávanie	F

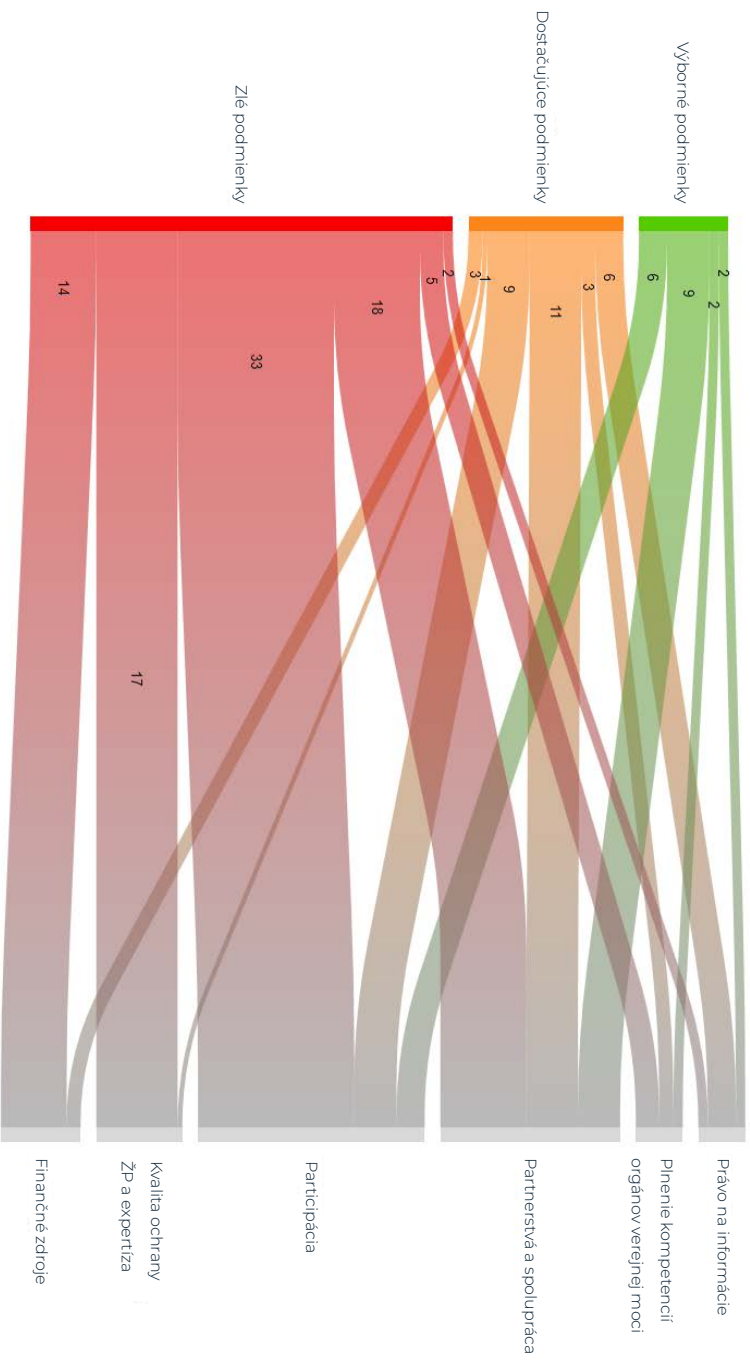
Prepísané rozhovory boli následne analyzované prostredníctvom nástrojov programu ATLAS.ti. Z textu bolo identifikovaných 155 citácií, ktoré sa týkali činnosti na národnej alebo lokálnej úrovni, z toho 125 citácií tieto podmienky aj hodnotilo z hľadiska miery ich dostatočnosti (Obrázok 1). Pri rozlišovaní národnej a lokálnej úrovne sme zohľadňovali kompetencie a činnosť priamo riadených organizácií, ktoré sú riadené centrálné a vykonávajú politiky ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky (ako napríklad riaditeľstvo Štátnej ochrany prírody, Slovenská inšpekcia životného prostredia, Slovenský vodohospodársky podnik), no zároveň sú ich kompetencie vykonávané pracoviskami alebo úsekmi na lokálnej úrovni (napríklad pri ŠOP sú to Správy chránených krajinných oblastí). Určujúce pre analýzu bolo to, v akom kontexte sú tieto inštitúcie uvádzané z pohľadu činnosti organizácií. Zväčša išlo o lokálnu úroveň, teda participáciu, partnerstvo alebo interakciu v podobe žiadosti o udelenie povolenia, poskytnutie informácie a i., ktoré sa týkali konkrétnej lokality, v ktorej organizácia vykonáva svoju činnosť v teréne. Na národnej úrovni bola interakcia s priamo riadenými organizáciami spomínaná v súvislosti s väčšími projektami, analytickými činnosťami, celoorganizačnou politikou vykonávania činnosti. Súčasťou skúsenosti na národnej úrovni boli zväčša interakcie s Ministerstvom životného prostredia SR a funkcionármi MŽP SR, inými ministerstvami a Národnou radou SR. Na lokálnej úrovni to boli interakcie s okresnými a krajskými úradmi, školami a vzdelávacími alebo kultúrnymi inštitúciami, samosprávami, miestnymi aktérmi.

Na národnej aj lokálnej úrovni boli spomínané podmienky hodnotené ako výborné, dostatočné aj zlé. V prípade miestnej úrovne tvorili výborné a dostačujúce podmienky väčší podiel než na národnej úrovni. Počet citácií v jednotlivých kategóriách však ovplyvňuje aj to, že práve pri uvedení zlých a dostačujúcich podmienok bolo možné rozvíjať rozhovor o skúsenostiach ďalej.

Z hľadiska sledovaných oblastí bolo analyzovaných 190 citácií, pričom 140 z nich obsahovalo hodnotenie miery dostatočnosti podmienok. Pri niektorých zo sledovaných oblastí boli uvádzané podmienky spravidla ako zlé (finančné zdroje, kvalita ochrany životného prostredia, participácia), v prípade práva na informácie boli, naopak, podmienky hodnotené prevažne ako dostatočné (Obrázok 2).

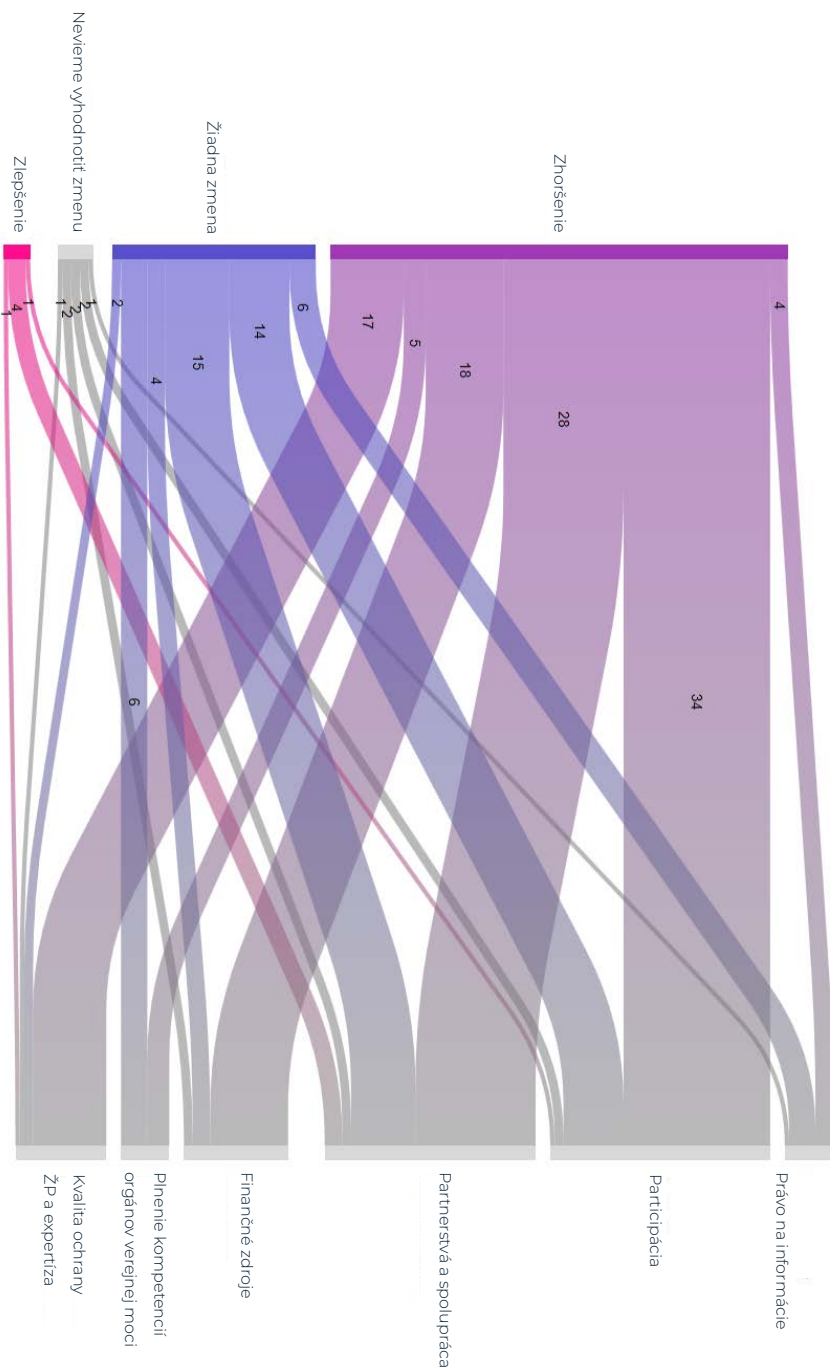

Obrázok 1 Vyjadrenia k podmienkam na národnej a lokálnej úrovni

Obrázok 2 Vyjadrenia k podmienkam činnosti organizácií podľa sledovaných oblastí

Hodnotenia vývoja v jednotlivých oblastiach sa týkalo 167 citácií, pričom zväčša bola referenčným obdobím predvolebná kampaň 2023 a zmena vlády (koniec 2023 a 2024). V niektorých prípadoch, kedy túto okolnosť špecificky uvedieme, išlo o dlhodobejšiu perspektívu od začiatku deväťdesiatych rokov. V prípade pozitívneho vývoja však spravidla išlo o porovnanie aktuálnych podmienok s podmienkami, kedy občiansky sektor vznikol, teda s deväťdesiatymi rokmi a začiatkom nového milénia. Hodnotenia o zlepšení podmienok sa týkali zobrazovania mimovládnych organizácií ako nepriateľských vo všetkých médiách a celým politickým spektrom, pričom dnes síce ide o polarizujúcu tému, ale je veľa ľudí, ktorí si uvedomujú, že občianske organizácie sú súčasťou života v demokratickej spoločnosti. Podobne, napriek neuspokojivým aspektom komunikácie a spolupráce verejného sektora s mimovládnymi organizáciami, vidia respondentky a respondenti zásadnú zmenu v tom, že sa o participácii, komunikácii a spolupráci vôbec hovorí a sú nastavené základné procesy. Ak respondenti a respondentky očakávali negatívne dopady, ale v danom čase nebolo možné tieto zmeny (napríklad v legislatíve) zatiaľ vyhodnotiť, uvádzame ich samostatne (Obrázok 3).

Obrázok 3 Vyjadrenia o vývoji podmienok pre činnosť organizácií v oblasti ochrany životného prostredia

3.1 Právo na informácie

Dôležitým nástrojom pre výkon práva na informácie je žiadosť o poskytnutie informácií a súvisiace povinnosti verejnej správy, ktoré upravuje zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám (ďalej ako „infozákon“), a získavanie informácií. Organizácie prostredníctvom žiadosti o sprístupnenie informácií získavajú podklady pre advokačnú činnosť, monitoring, výskum, vzdelávanie, ale je to aj dôležitý nástroj kontroly orgánov verejnej moci a toho, akým spôsobom si plnia svoje povinnosti. Vo všeobecnosti je uplatňovanie infožákona považované za **dostatočne funkčný a spoľahlivý mechanizmus**. Prípadné prekážky alebo obmedzenia (napr. predlžovanie lehoty, potreba opakovanej žiadosti kvôli nepresnej formulácii otázky) sú prijímané ako postup v medziach zákonnej úpravy.

„O sprístupnenie informácií *tam tá komunikácia funguje*. Po týždni nám príde odpoveď, že to nestíhajú, že nám predlžujú lehotu odpovede. Ale nakoniec stále odpovedia, hoci niekedy nie podľa toho čo sme chceli. Alebo odpíšu, že týmito informáciami nedisponujú.“ R1

„Infozákon *funguje stabilne, odpovede zväčša prídu*, prinajhoršom požiadajú o predĺženie lehoty.“ F

47

Uvádzané prekážky teda na jednej strane spôsobujú organizáciám komplikácie, ale tieto sú považované za súčasť komunikácie medzi žiadateľom a poskytovateľom informácií, s ktorou sa dokážu organizácie vysporiadať. Žiadosti o poskytnutie informácií sú zároveň prostriedkom, ktorého využívanie sa podľa hodnotenia organizácií významne nezmenilo, teda organizácie **nepocitujú významné zmeny** od roku 2023.

Prípady, kedy získanie informácií prostredníctvom infožiadosti bolo problematickejšie ako štandardne, sa týkali **informácií, ktoré mohli potenciálne konfrontovať zodpovedné orgány** verejnej správy alebo verejnej moci (vrátane ministerstva životného prostredia) **s nezákonným postupom, uvádzaním nepravdivých informácií alebo medializovaných tvrdení**.

„...často dostávame informácie, že nemajú vedomosť, o tej a tej údajnej veci. Ale na druhej strane, na základe tej a tej údajnej veci ...došlo k nejakej situácii, na ktorú sa odvolávajú, že preto sa nejako rozhodlo. Ale *keď si to potom dožadujeme tak nám odpíšu, že takýmito informáciami nedisponujú.*“ R1.1

„Ale podľa mňa tam naozaj ... tá samotná atmosféra na tom ministerstve,... samozrejme keď sa vedenie takto aktívne vyjadruje - a v podstate konfrontačne a veľmi konfliktné - voči tým mimovládkam, tak určite *to úradníctvo tam už minimálne má nejakú autocenzúru.*“ R2

O zdržanlivosti alebo **opatrnosti zamestnanectva aj pri poskytovaní informácií hovorili viaceré organizácie**, pričom vychádzajú z neformálnej komunikácie a dlhodobých profesijných vzťahov.

„...zase *čo najmenej infožiadosti nám dávajte, skrátka sú s tým ťahanice.* Keď niečo chceš vedieť, dobre, popýtaj sa, ja ti poviem, ale nedávaj infožiadosti lebo potom my si to musíme ešte odobrovať nadriadenými.“ R4

48

Ak v súvislosti s využívaním práva na informácie na základe infozáko-
na nastali nejaké obmedzenia, vyplývajú z opatrnosti a negatívneho
nastavenia voči mimovládnym organizáciám. V uvádzaných prípadoch
odmietnutia poskytnutia informácií alebo zdĺhavého či len čiastočného
sprístupnenia informácií sa žiadosti dopytovali na informácie, ktoré
v konečnom dôsledku preukazovali predchádzajúce zavádzanie verej-
nosti neúplnými alebo nepravdivými informáciami.

Právo na informácie zahŕňa nie len prístup k informáciám o udalostiach
v minulosti, administratívny dátum či výstupom, ale vzťahuje sa aj na
dostatočne včasné a úplné informovanie o možných budúcich rozhod-
nutiach v oblasti životného prostredia (napríklad zmeny legislatívy, in-
vestičné projekty, výrubu drevín). Včasné a úplné informovanie je jednou
z podmienok efektívnej participácie, ktorej sa budeme venovať v nasle-
dujúcej podkapitole.

3.2 Participácia na rozhodovaní v oblasti životného prostredia

Dominujúcou témou v rozhovoroch aj fokusových skupinách bola participácia na rozhodovaní v oblasti životného prostredia. Jedným z dôvodov je to, že právo na účasť na rozhodovaní je pre mnohé organizácie kľúčové pre dosiahnutie cieľov v oblasti ochrany biodiverzity alebo ochrany klímy. Zároveň organizácie zaznamenali v oblasti participácie viaceré zmeny a podmienky, ktoré boli hodnotené ako zlé častejšie než v iných oblastiach. Právo vstúpiť do rozhodovania s argumentáciou a dôkazmi z pohľadu ochrany ekosystémov, adaptácie na zmenu klímy alebo mitigácie dopadov zmeny klímy nie je možné nahradiť inými činnosťami, pretože strata alebo poškodenie prírody je dlhodobé. Participácia zahŕňa členstvo v expertných poradných orgánoch vlády, pripomienkovanie zmeny legislatívy, účasť v správnych konaniach (napr. v súvislosti s výrubmi, ťažbou, použitím chemických látok v chránených územiach, posudzovaní vplyvu na životné prostredie v rámci EIA a SEA procesov) a prebieha na národnej aj lokálnej úrovni.

Identifikované problémy v oblasti participácie:

49

- formalistický prístup v participatívnom procese;
- nerešpektujúca komunikácia s MVO;
- negatívne vnímanie a odmietanie spolupráce s MVO;
- vylúčenie MVO zo správnych konaní;
- legislatívne obmedzenie participácie;
- obchádzanie povinnosti schvaľovania činnosti v chránených územiach v správnom konaní.

Práva zúčastniť sa na rozhodovaní sa týkali viaceré legislatívne zmeny, ktorých dôsledky organizácie nevedia zatiaľ v plnej miere vyhodnotiť, ale nejaké dopady v praxi pociťujú už teraz. Ide predovšetkým o novelu tzv. stavebných zákonov, konkrétne zákona č. 201/2000 Z. z. o výstavbe³⁶ a zákona č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní³⁷, ktoré nadobudli účinnosť v apríli 2025, novelizácia zákona č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie³⁸ (EIA), ale aj zákon č. 142/2024 Z. z. o mimoriadnych opatreniach pre strategické investície a pre výstavbu

36 Platnosť predpisu bola v rámci novelizácie zrušená predpisom <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2025/25/>

37 https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2022/200/vyhlasene_znenie

38 <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2006/24/>

transeurópskej dopravnej siete³⁹ (zákon o strategických investíciách). Už v období realizácie rozhovorov organizácie pocitovali **posilnenie formalistického prístupu v správnych konaniach o územnom plánovaní, výrubových konaniach aj pri posudzovaní vplyvov na životné prostredie alebo úplné vylúčenie z týchto konaní. Podobne ako v prípade prekážok pri žiadostiach o poskytnutie informácií, aj v prípade konaní ide o prax, ktorá existovala aj pred legislatívnymi zmenami** (napr. minimálny počet dní na zaslanie pripomienok verejnosti, minimalistický prístup pri zverejňovaní informácií o konaniach, spustenie lehoty na zaslanie pripomienok počas sviatkov, možnosť zúčastniť sa len online).

„No ale čo sa týka napríklad toho Málinca,... to bol exemplárny prípad toho, ako si táto nová garnitúra predstavuje participáciu. Že jednak pri tých strategických investíciách je **verejnosť úplne vyradená** z toho regulárneho nejakého procesného rámca. A jednak, že to urobil úplne na hulváta. Proste, že tam došiel ten minister akože s veľkým návrhom **a potom navela-navela**, keď sa tí starostovia ohradili, že čo to má byť... tak potom **dali vlastne 5 dní na prerokovanie**, hej? Tak 5 dní je úplný výsmech. Ale tam sa to podľa mňa celkom pekne osvetlilo ako si oni predstavujú účasť verejnosti v týchto oficiálnych procesoch.“ R2

„EIA sa dodržiavala **len keď na to boli peniaze z EÚ**.“ F

Tieto zmeny však podporili formalistický prístup, posilnili zlahčovanie participácie a organizácie očakávajú, že práve tie samosprávy alebo subjekty, ktoré nepodporovali širšiu participáciu, uvítajú vylúčenie v maximálnej možnej miere:

„Systém je nastavený tak, že **teraz to nemusia už ani predstierať**.“ F

So správnymi konaniami priamo súvisí aj trend „**obchádzania**“ **správnych konaní postupným presúvaním činností, ktoré by mali byť posudzované, priamo pod subjekty ochrany prírody (napríklad organizačné útvary ŠOP SR podľa miestnej pôsobnosti, správy národných parkov)**. V takom prípade tieto činnosti nepodliehajú posudzovaniu (posudzujúcimi orgánmi by boli tie isté subjekty), ide napríklad o ťažbu, aplikáciu chemických látok pri manažmente územia a pod. Tieto postupy sú dlhoročným problémom, ktorý nevznikol zmenou vlády alebo vedenia týchto inštitúcií, avšak zmena celkovej politiky ešte viac podporuje rozšírenie tejto praxe.

³⁹ <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2024/142/>

„Skôr je problém ten, že začína strašne veľa činností, **ale to už začalo aj za minulej vlády**, ísť mimo správneho konania cez všelijaké iné spôsoby, že je to v nejakom programe starostlivosti o chránené územie alebo je to pod gesciou štátnej ochrany prírody alebo správy národného parku... A keďže tie činnosti, negatívne, prechádzajú na tieto subjekty, ktoré nepotrebujú na to výnimku, tak to ide mimo správnych konaní, čiže **o veľa veciach sa už ani nedozvedávam**.“ R4

Významným mechanizmom zabezpečujúcim právo na participáciu je medzirezortné pripomienkové konanie predkladaných právnych predpisov (ďalej ako „MPK“). Nie všetky predpisy však prechádzajú MPK, tento proces možno obísť predložením poslaneckého návrhu. V praxi sa využíva aj výrazné skrátenie lehoty na predloženie pripomienok do MPK, napríklad na 1 týždeň. Podľa organizácie Via Iuris v prvom polroku (od októbra 2023 do mája 2024) schválil parlament 42 zákonov, z čoho 25 išlo mimo štandardného legislatívneho procesu.⁴⁰ **Využívanie poslaneckých návrhov ako štandardného postupu pre zmenu legislatívy a teda obchádzanie MPK** je vnímané ako významná prekážka všetkými zúčastnenými organizáciami⁴¹.

51

„Nuž, v prvom rade, **tie medzirezortné sa skoro nerobia**. Ale to **už začalo aj za Matoviča**, to treba povedať. Oni tiež dávali skrátené medzirezortné alebo to dávali cez poslanecké návrhy, čiže sa vlastne k tomu vôbec nedalo vyjadriť. Ale keď sa to stalo, tak to bolo ako keby že vau čo to urobili! **A teraz sa už úplne normálne ide**, že proste len tak idú do vlády, hej. Že vôbec nie je žiadne medzirezortné alebo keď dajú medzirezortné, tak jak teraz Málinec, dajú na 4 pracovné dni.... takže ten legislatívny proces je úplne ako podľa mňa domršený.“ R3.1

„...ale tiež je teraz trendom, **čo nebolo v minulosti, že väčšina zásadných vecí v zmene legislatívy, zákon o ochrane prírody a súvisiacich veciach, ide cez poslanecké návrhy. A tým pádom my nemáme šancu nejakým spôsobom sa v nejakom predstihu o tom dozvedieť**, respektíve vieme to týždeň – dva, pred zasadaním národnej rady, keď sa zverejní ten poslanecký návrh. Väčšinou ten poslanecký návrh je odôvodnený veľmi chabým spôsobom a zároveň sa k tomu nemá verejnost možnosť vyjadriť.“ R4

40 Via Iuris: <https://bit.ly/47UUQyZ>; 14. 6. 2024.

41 Slovenské národné stredisko pre ľudské práva upozorňuje na neprimerané využívanie skráteného medzirezortného pripomienkového konania aj v Správe o právnom štáte európskych národných inštitúcií pre ochranu ľudských práv za rok 2024. Dostupné na: <https://bit.ly/3KdyeQz>

Predkladanie poslaneckých návrhov stavia organizácie do situácie, kedy musia vynaložiť veľké úsilie a energiu na využitie obmedzeného priestoru na advokačnú činnosť (napríklad formou oslovovania poslancov a poslankyň, otvorenými listami a pod.), pri veľmi nízkej efektivite. Niektoré organizácie sa preto z dôvodov personálnych kapacít k zákonom vyjadrujú zriedkavejšie. **Obchádzanie MPK má tak zásadný vplyv na zníženie účasti organizácií na verejnej aj odbornej diskusii k predkladaným zákonom.**

„Ale v tých ďalších prípadoch jak napríklad teraz, čo si vymyslel Huliak a spol., už nekomunikujeme s tými poslancami, lebo tých vecí začína byť relatívne veľa a vidíme, že to nemá nejaký veľký efekt na to, koľko energie to stojí.“ R4

52

Viaceré organizácie pomenovali **formalistický prístup a zároveň nerešpektujúcu komunikáciu či spochybňovanie odbornosti**. Z dlhodobého pohľadu sa od začiatku 90. rokov možnosti participácie zlepšili a s určitou mierou formalizmu, ťažkopádneho verejného sektoru alebo nedôslednosti majú organizácie skúsenosti dlhodobu. Komunikáciu a participáciu za predchádzajúcich vlád organizácie nevnímajú iba pozitívne alebo idealizujúco. „Moja subjektívna skúsenosť je, že ten 2022, 2023 sa po mnohých rokoch pomaličky začínal dostávať na takú úroveň, že normálne je spolupracovať. Jasné, že na veľa vecí máme rozdielne názory, veľa vecí proste bolo takých, že „zdržujete“ alebo „zase mimovládky“ alebo tak. Ale kontakt s tými ľuďmi bol proste taký, že podme sa o tom rozprávať.“ R3.1

Špecifikom aktuálneho obdobia je však suverénnejšie odmietanie alebo ignorancia, otvorene formalistický prístup, komunikácia je charakterizovaná ako „hulvátska“, „arogantná“.

„No, ako určite to bolo **len odľaknutie**, ale na druhej strane, boli to vlastne v tom čase noví ľudia.“ R2

„Rozporové konanie bolo teraz... a je vidno veľký rozdiel, že sa **absolútne neprihliada na nejaké argumenty**. ... a tie rozpory sú také veľké, že nebolo to bežné v minulosti, že by až také bludy tam boli. A ešte keď v podstate v tom rozporovom konaní dost vierohodne vyargumentujú tie rozpory, tak skrátka ministerstvo si povie: 'dobré, rozpor trvá a my sme skrátka iného názoru'. Aj keď ho nemajú nijak podložený. Respektíve, dokonca vlastné štátne poklady hovoria úplne niečo iné. Takže, skrátka, je tam určite **omnoho väčšia arogancia** z ich strany voči neja-

kým logickým argumentom, ktoré predostrie nejaká občianska verejnosť. Čo nebolo predtým až také bežné.“ R4

„Číže tie dve rozporká to bolo také, že v *podstate im to bolo jedno, čo im my hovoríme.*“ R1

„...keď sa potom prišlo ku koreňu veci, že už sa nejaké konkrétne záležitosti rozoberali a najmä tam, kde sme mali, povedzme, rozdielne názory, tak nakoniec sa diskusia zvrhla do slušnej demagógie z jeho strany... *takže ako komunikovať sa dalo.* Čakala som, že to bude horšie, *ale na druhej strane, čo sa týka vecnej podstaty, tak to sa vlastne nedalo.*“ R2

Participácia v rámci pracovných skupín pôsobiacich ako poradné orgány na úrovni ministerstiev môže poskytnúť priestor pre bohatšiu odbornú diskusiu a zváženie odborných argumentov pri tvorbe právnych predpisov, konkrétnych opatrení alebo predpisov nižšej úrovne. Z hľadiska ochrany biodiverzity by mala takýto priestor poskytovať napríklad **Pracovná skupina pre manažment veľkých šeliem v Slovenskej republike** zriadená rozhodnutím ministra životného prostredia v roku 2011⁴², **Slovenský ramsarský výbor** zriadený rozhodnutím ministra životného prostredia v roku 2001⁴³, alebo **Pracovná skupina pre stanovenie podmienok a ročnej kvóty na lov vlka dravého pri ministerstve pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR**. Okrem dlhodobu pôsobiacich pracovných skupín by mala byť zabezpečená participácia v rámci prípravy strategických dokumentov a akčných plánov súvisiacich s dosahovaním cieľov v oblasti klimatických politík, ochrany biodiverzity, zelenej ekonomiky, ale aj sektorových výborov sledujúcich ľudské práva a demokratické hodnoty vo všeobecnosti. Okrem spomínaného formalistického prístupu sme v rozhovoroch zaznamenali prípady, kedy sa členstvo alebo pravidlá pre možnosť zúčastniť sa diskusie ako odborná verejnosť v takýchto pracovných skupinách netransparentne zmenili,⁴⁴ alebo neboli zvolávané zriadené pracovné skupiny. Takéto postupy sa uplatňujú na národnej aj lokálnej úrovni (napr. poradné orgány pre národné parky).

42 Rozhodnutie ministra životného prostredia Slovenskej republiky zo 14. marca 2011 č. 10/2011-2.1. o zriadení Pracovnej skupiny pre manažment veľkých šeliem v Slovenskej republike.

43 Rozhodnutie ministra životného prostredia Slovenskej republiky z 13. novembra 2001 č. 38/2001-4.1., ktorým sa zriaďuje Slovenský ramsarský výbor v znení dodatkov č. 1 až 3.

44 Išlo o zrušenie členstva v pracovnej skupine zriadenej ministrom životného prostredia a neumožnenie zúčastniť sa rokovania v pracovnej skupine zriadenej pri ministerstve pôdohospodárstva. Pre zachovanie anonymity neuvádzame citácie.

„Ono, tá rezortná rada takzvaná, vznikla z iniciatívy ešte minulého splnomocnenca vlády pre občiansku spoločnosť Filipa Vagača, ktorý na sklonku svojho obdobia inicioval vznik takzvaných rezortných rád... Formálne to bolo najprv tak, že minister to už podpísal a už sa teda len musia nominovať konkrétni ľudia z toho MŽP. *A ťahalo sa to, ťahalo a ťahalo. ... Sa to zasa tak nejak odkladalo, čiže nakoniec sa všetko toto vytratilo dostratena.*“ R2

Zároveň organizácie pociťujú celkovú zmenu v otvorenosti inštitúcií pozývať ich zástupcov a zástupkyne k diskusii v porovnaní s obdobím medzi 2020 – 2022. **Uvádzané uzatvorenie sa a neochotu si vysvetľujú celkovým negatívnym postojom k činnosti a odbornosti mimovládnych organizácií, ktorá je komunikovaná politickými predstaviteľmi sektoru životného prostredia, ale aj v rámci jednotlivých inštitúcií zo strany vedenia.**

„A ja mám pocit že *to išlo v takých akoby vlnách* a v období 2020, 2021, 2022, že tam bola aj taká ochota robiť veci participatívne, že trebárs aj aktívne vyhľadávať nejakých ľudí, ktorí sú zainteresovaná verejnosť a tak. A potom vlastne, akoby... už nie je záujem tú participáciu robiť, už vôbec nie proaktívne. A ak nejaká zostáva, tak sa robí práve na takých tých úrovniach kamarátstiev alebo tých dobrých vzťahov, ktoré tam z nejakého obdobia zostali. Ja mám pocit, že *tí ľudia, ktorí na tých ministerstvách ešte zostali, tak oni rozumejú, tí bežní úradníci rozumejú tomu, že to nie je niečo čo by im v konečnom dôsledku malo tú prácu sťažovať, ale keď tam je skôr opačná tendencia z vedenia tej inštitúcie, že vy budete pokarhaní, keď budete spolupracovať s tými mimovládkami*, tak to prosto nebudú robiť proaktívne, nebudú vyhľadávať tie spolupráce a tak.“ R3.2

3.3 Spolupráca s verejným sektorom a udržiavanie partnerstiev

Spolupráca, ústretová komunikácia a partnerstvo mimovládnych organizácií a verejného sektoru sú prínosom nie len pre jednotlivých aktérov, ale predovšetkým pre efektívnejšiu činnosť v oblasti ochrany životného prostredia. Môže ísť o partnerstvo v odborných projektoch, vzdelávaní, terénnej práci (napr. sledovanie environmentálnej kriminality, čistenie území, monitoring chránených druhov, značenie hraníc chránených oblastí) alebo výskumnej činnosti. Korektná komunikácia je dôležitá aj v prípadoch, kedy organizácie potrebujú súčinnosť alebo povolenia na svoje aktivity od orgánov verejnej moci alebo od samosprávy.

Na lokálnej úrovni pokračujú mnohé organizácie v spoločných aktivitách na základe dlhodobej spolupráce, vybudovanej dôvery a do veľkej miery aj vďaka dlhodobým osobným profesijným vzťahom.

„Ako za NÁZOV ORGANIZÁCIE je to skôr na takých osobných vzťahoch, ktoré v podstate nejakým spôsobom dlhodobo fungujú a tým pádom je tá spolupráca veľmi korektná. Že napríklad my máme dokonca ľudí z verejného sektoru/, ktorí majú v pracovnej náplni proste spoluprácu na tých našich aktivitách, na tých našich projektoch. A tak isto vlastne so /házo/ organizácie z verejného sektoru/, tým že sú tam **spoločné projekty**, tak tí ľudia jednak, že na tom robia, aj tým, že je tam nejaká **dlhodobá spolupráca**, aj vlastne pre nich vytvárame nejaké metodické materiály, z ktorých oni potom čerpajú, takže tam, **tam je to tiež akože veľmi korektné.**“ R3.2

„A akože celkom fajn sa snažili komunikovať s mimovládkami aj nás iniciatívne oslovili. Bolo už niekoľko stretnutí takých diskusných....“ R2

„Ale tým, že tam proste roky tá spolupráca je, tak akože **pretrváva zatiaľ!** Zatiaľ sme nemali nejakú...výraznú skúsenosť, že na lokálnej úrovni teraz príde niekto a povie, že nie, nebudeme pokračovať v projekte.“ R3.1

„A tam paradoxne je to také, že **tým, že nás dlho poznajú, tak proste plus-mínus je tam taká dôvera už nejaká vybudovaná.** V niektorých prípadoch krehkejšie a niekde akože proste pevnejšia. Čiže tam neviem, že či sa tam niečo zmenilo v súčasnosti, **tí čo proste nás nemali radi tak asi nás nemajú radi a proste také je to, že plus mínus rovnaké.**“ R3.3

V niektorých prípadoch práve samosprávne a krajské orgány sú tie, ktoré pri povoľovacích konaniach viac dbajú na ochranu prírody. „*Mestské alebo krajské úrady pri povoľovaní fungujú teraz ako systém brzd a protiváh, keďže po personálnych výmenách a zredukovaní, sú rozhodnutia niektorých správ CHKO a NP v rozpore s ochranou životného prostredia.*“ F

Táto skúsenosť rezonovala na fokusových skupinách ako prax, ktorá sa uplatňuje vo viacerých regiónoch, no v závislosti od prístupu konkrétnych predstaviteľov, zamestnancov alebo lokálneho kontextu.

Popri pretrvávajúcich profesionálnych vzťahoch v oblasti spolupráce a komunikácie s verejným sektorom organizácie zaznamenali aj problémy podobne ako v oblasti participácie. Vo všeobecnosti možno povedať, že negatívne skúsenosti na lokálnej úrovni sú prejavom „presakovania“ negatívneho postoja k spolupráci s mimovládnyimi organizáciami.

Identifikované problémy v oblasti partnerstiev a spolupráce:

56

- negatívne zobrazovanie MVO
- zdržiavanie alebo neudelenie povolení;
- ukončenie existujúcej spolupráce s MVO;
- nerešpektujúca komunikácia s MVO;
- zavádzanie, nepravdivé a neúplné informácie;
- nejasná legislatíva upravujúca činnosť a povinnosti MVO.

Negatívne zobrazovanie zahŕňa obviňovanie z finančnej motivácie a obohacovania sa a **spochybňovanie odbornosti ľudí pracujúcich pre mimovládne organizácie**.

„Od spochybňovania nejakej expertízy, proste nejakých pohnútok, motivácie, a cez, podľa mňa, tak to poviem...dnes je proste slovo mimovládka, alebo keď niekto povie, že *som z mimovládnej organizácie, tak v určitej časti spoločnosti, rovná sa zlodej, povalač, škodlivý človek, ktorý nič nevie robiť a cucia naše peniaze*“ R3.1

Toto negatívne zobrazovanie sa premieta aj do prístupu „s mimovládkami sa nespokupracuje“, ktorý môže ostať na úrovni stíšenia, resp. „zneviditeľnenia“ spolupráce, ale môže sa prejaviť aj prietahmi pri schvaľovaní rôznych úradných povolení, zvýšenou neistotou a v niektorých prípadoch ukončením spolupráce.

„A takých príkladov by bolo viacero, ale skrátka cítiť v tých náladách, tých zamestnancov, že dobre, dobre, my tu žijeme spolu, sme kamoši ale zase nedávajme to na papier. Už skrátka... cítiť, jednoznačne tam cítiť to napätie, že tí zamestnanci v štátnej správe, respektíve v štátnej ochrane prírody a národných parkoch, skrátka už majú nejaký pocit, že sme fuj, aktivisti, a že není dobre s nami byť za dobré. A že síce môžeme byť kamoši, **ale zase nech to není akože viditeľné niekde vyššie.**“ R4

„Nikdy sme nemali nejaký problém, aj keď tento rok som teda zachytila, že keď nás kolegyňa z jednej CHKOčky chválila, že vďaka tej spolupráci mohli neviem čo urobiť...**tak z vedenia tej organizácie dostali, že teraz sa o tom už nehovorí.**“ R3.2

„Možnože áno. Chvíľku sme bojovali s tým, že trebárs máme v jednom projekte naplánované nejaké brigády v chránených územiach... A dostať určenie od štátnej ochrany prírody, bolo v jednom momente akože taká celkom výzva. Tým, že sa tam vymenili ľudia, alebo že odišli tí ľudia, ktorí to dlhodobu riešili, tak sme mali **v jednej chvíli také pochybnosti, že či tie brigády, ktoré tam robíme, robíme legálne.** Aj keď sa tam robia dlhodobu... Potom sme dostali to určenie, ten papier, že áno, že môžeme tam robiť tie brigády, máme tam vstup a tak.“ R3.2

„A naša vlastná stavovská organizácia nám dávala poľená pod nohy, ktorej my by sme mali byť len doplnok. My nie sme ani ich konkurencia, my by sme mali byť len takým ich rozšírením, oni by mali byť radi... ale pod tým súčasným vedením sú orientovaní úplne inak. A oni nám nakoniec dali také stanovisko, že nám vlastne k tomu nemajú čo povedať. Ale **zbytočne sme stratili dva mesiace** ...“ R1

Z pohľadu legislatívnych prekážok sa ako problematická ukázala nejasná formulácia v súvislosti s povoleniami na vzdelávacie aktivity priamo v chránených krajinných oblastiach alebo národných parkoch na územiach s vyšším stupňom ochrany. Hoci sa legislatíva v čase rozhovorov v tejto veci nemenila, nielen organizácie, ale ani dotknuté subjekty (správy CHKO, vlastníci pozemku) si neboli isté, ako majú postupovať, pričom takéto aktivity vykonávali dlhodobu. Táto neistota vznikla medializovanými obvineniami voči konkrétnym mimovlád- nym organizáciám a jednotlivcom.

Vyššie spomínané ukončenia spolupráce sa týkajú napríklad **nepredĺženia zmlúv o spolupráci, neudelenia povolení na vzdelávacie podujatie alebo činnosť v chránenom území, ale aj obmedzenia účasti**

zamestnancov a zamestnankyň verejných inštitúcií na podujatiach spoluorganizovaných mimovládnu organizáciou.

„A skončilo to tak, že on /osoba z vedenia štátnej inštitúcie/ zdvihol telefón, najprv sa nám odhlásili prezentujúci z NÁZOV UNIVERSITY, potom vlastne z NÁZOV INŠTITÚCIE, dievčina bola 4 hodiny na koberčeku, a *nie že nemôžu len prezentovať, ale všetci sa museli aj odhlásiť ako účastníci...*a ešte aby to nebolo akože dostatok, tak sa nám, naopak, prihlásil pán riaditeľ NÁZOV ŠTÁTNEJ INŠTITÚCIE.“ R3.1

V súvislosti so vzdelávacími aktivitami a spoluprácou so školami organizácie **nezaznamenali významný nárast počtu škôl, ktoré by nechceli pokračovať alebo nadviazať spoluprácu.** Prípady, kedy školy odmietajú prijať organizácie pod vplyvom rozšíreného negatívneho zobrazovania mimovládnych organizácií, sa objavujú ojedinele. Na ochotu škôl zapájať sa môžu odradzujúco pôsobiť skôr administratívna záťaž a tzv. „proaktívna“ interpretácia povinnosti žiadať o informovaný súhlas rodičov. Táto povinnosť sa vzťahuje iba na obsah, ktorý je nad rámec štátneho vzdelávacieho programu. Niektoré školy však žiadajú súhlas zákonného zástupcu aj s aktivitami, ktorých obsah zodpovedá štátnemu vzdelávaciemu programu, ale vykonávajú ich v spolupráci s mimovládnymi organizáciami. Administratívnu záťaž pociťujú aj samotné organizácie, ktoré realizujú vzdelávacie podujatia. Vo všeobecnosti však nevnímajú administratívne povinnosti ako niečo, čo by nedokázali zvládnuť alebo by bolo reálnou prekážkou. Skôr ako súčasť podmienok pre činnosť organizácií, s ktorou sa vysporiadali, podobne ako s formalistickým prístupom alebo ťažkopádnosťou verejných inštitúcií.

3.4 Kvalita ochrany životného prostredia a plnenie kompetencií orgánov verejnej moci

Respondenti a respondentky v rozhovoroch aj počas fokusových skupín samostatne tematizovali otázku kvality ochrany životného prostredia a výkonu kompetencií orgánov verejnej moci v tejto oblasti.

V prvom rade organizácie pomenovávali **zníženie kvality vplyvom rozsiahlych personálnych zmien**, ktoré nastali nie len na ministerstve životného prostredia, ale aj v priamo riadených organizáciách a pracoviskách v regiónoch (napr. národné parky, chránené krajinné oblasti). Rozsiahle prepúšťania mali sekundárny dopad aj na kvalitu odbornej diskusie vo vnútri inštitúcií a ochotu zamestnancov a zamestnankyň uplatňovať odborné postupy, ktoré by boli v rozpore s politikou vedenia danej inštitúcie alebo ministerstva.

„Akože my sme ich v životnom prostredí opakovane tie vlny zažívali. Od Mečiara proste vždy boli takéto /čistky/. Toto je už minimálne nejaká možno štvrtá, piata takáto čistka, ale je fakt, že v takom rozsahu a tak rýchlo a vlastne zase tak neomalene, to znamená bez relevantného zdôvodnenia. Hlavne tých ľudí, čo tam dosadil minister namiesto tých vyhodенých, častokrát dlhodobo angažovaných alebo zamestnaných odborníkov, odborníčiek, **tak tí ľudia sú proste bez akejkoľvek kvalifikácie**. Nevraviac ešte o tej čerešničke na torte, trebárs ten pytlík v TANAPe, v Tatranskom národnom parku ako riaditeľ.“ R2

„**Expertíza z inšpekcie a ŠOPky odišla.**“ F

„A ja mám proste pocit, že to je hrozne závislé od toho vedenia, že keď to vedenie povie, že a teraz ideme revitalizovať, oni budú revitalizovať. Keď tam príde niekto a povie, že budeme stavať splyňovacie pece, tak oni budú rovnako proste stavať. Ja som si vravela veď tam je 3000 ľudí, že keď začali vyhadzovať niektorých tých odborníkov, som si vravela veď, ale oni keď sa postavia a povedia, že nie. Alebo nejakú petíciu. Veď už niečo. Oni vôbec, **...keď im niekto povie, že nech toto robia, tak oni to budú robiť**, keď povedia že priehrady, tak oni budú robiť priehrady.“ R3.1

Personálne a odborné oslabenie inštitúcií má vplyv aj na nedostatočné plnenie cieľov zadefinovaných v rôznych strategických dokumentoch alebo medzinárodných projektoch.

„...za posledný rok obrovské množstvo ľudí odtiaľ muselo odísť, z tých správ a z tej štátnej ochrany prírody ako takej. Čiže oni namiesto, ja neviem, 12 ľudí sú tam 4 a ešte aj z tých 4 sú 2 noví, napríklad. Čiže oni ani nevedia, čo v tom projekte majú robiť, a aj keď vedia, tak proste nestíhajú. Keď majú napísať 6 stanovísk a ísť sa pozrieť na nejaký nelegálny výrub a popritom ešte by mali napísať niečo do projektu, tak si povedia, že to jeden deň vydrží, hej, a odsúvajú to.“ R3.1

Zároveň opisovali postupy, ktoré **zodpovedali zanedbaniu povinností alebo priamo porušovaniu predpisov**. Išlo spravidla a prípady, ktoré priamo súviseli s presadzovaním politik manažmentu prírody, ktoré sa paradigmaticky rozchádzajú s vedeckým poznaním v ochrane životného prostredia premietnutým do platnej legislatívy (napr. odstrel medveda hnedého, lov vlka, poľovanie a ťažba v 3. a 4. stupni ochrany, manažment vodných tokov).

60

„Konkrétny prípad, zastrelený medved' v NÁZOV OBCE. Ráno bolo oznámené, že je mŕtvy. A keď sme sa pýtali na dôvody, tak údajne konzumoval nejaké plodiny v záhradách dlhodobo pri domoch. Ale oznámené to nebolo nikdy predtým. Oznámené to bolo len v ten deň ráno, keď bol mŕtvy. *Áno, oni si vymysleli a uviedli tento dôvod aby sa zmestili do nejakých legislatívnych rámcov aby zdôvodnili, že dlhodobo poškodzoval nejaký majetok, ale to nebola pravda.*“ R1

„Niektoré správy NP nereagujú na podnety.“ F

„*ŠOP nerobí svoju robotu, to čo má ako inštitúcia chrániť a SIŽP je ohrozená, nestíhajú riešiť podnety, ale toto je dlhodobý problém, zle sú rozdelené kompetencie medzi štátnou a krajskou úrovňou aj medzi samosprávami.*“ F

Positívne skúsenosti mali viaceré organizácie so spoluprácou a činnosťou Enviropolicie, teda krajských **špecializovaných pracovísk prezídia policajného zboru, odboru odhaľovania nebezpečných materiálov a environmentálnej kriminality**.

Z hľadiska legislatívnych rámcov kvalitu aj výkon kompetencií podľa respondentstva výrazne ovplyvnia **nové podmienky pre činnosť dobrovoľných strážcov prírody**⁴⁵, ktoré podmieňujú spoluprácu predložením podpísanej dohody so správcom alebo vlastníkom daného chráneného územia. „Pôsobnosť dobrovoľných členov stráže prírody bude dňom 1. 1. 2025 zákonom vymedzená tak, že člen dobrovoľnej stráže prírody plní úlohy podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody na pozemkoch v jeho vlastníctve, správe, nájme alebo obhospodarovaní alebo na iných pozemkoch po písomnej dohode s ich vlastníkom, správcom, nájomcom alebo obhospodarovateľom.“⁴⁶ Nakoľko strážcovia pri svojej činnosti sledujú aj hospodárenie samotných správcov, podmienenie súhlasom zo strany správcov a vlastníkov viedlo k neobnoveniu činnosti mnohých z nich. Negatívny vplyv identifikovali aj v súvislosti **so zmenami pri stanovení výšky finančnej škody pre priestupky a trestné činy v Trestnom zákone**. Tieto zmeny spôsobili, že viaceré prípady znečistenia alebo usmrtenia živočíchov, ktoré boli v štádiu vyšetrovania, boli rekvalifikované z trestných činov na priestupky, čím sa znížila aj intenzita zabezpečovania dôkazných prostriedkov a ich ďalšie riešenie.

K zníženiu kvality ochrany životného prostredia viedlo aj spomínané oslabenie spolupráce medzi verejným sektorom a mimovládny sektorom. Odborné činnosti, ktoré aj v minulosti kvôli nedostatočnému personálnemu zabezpečeniu vykonávali mimovládne organizácie v rámci projektovej spolupráce alebo na základe dohody o vykonaní práce s jednotlivými odborníkmi a odborníčkami, nemá v prípade ukončenia týchto spoluprác kto vykonať. V súvislosti s personálnou výmenou a znížením počtu zamestnanectva však dochádza zároveň k ešte väčšiemu oslabeniu inštitúcií. V niektorých prípadoch museli osloviť k spolupráci mimovládne organizácie aj na činnosti, ktoré predtým vykonávali ich kmeňoví zamestnanci a zamestnankyne. Pre organizácie alebo odborníkov a odborníčky to síce znamená viac príležitostí, zároveň to však poukazuje na nedostatočnú odbornú kapacitu verejných inštitúcií.

Zároveň sa **zníženou participáciou a partnerstvom obmedzil prenos expertízy** a znalostí do strategických a koncepčných materiálov, legislatívne zmeny nie sú podložené argumentami a obmedzenie odbornej diskusie sa prejavuje aj pri konkrétnych rozhodnutiach na lokálnej úrovni. Odbornej diskusii neprajú ani personálne zmeny, ktoré so sebou priniesli do inštitúcií nekvalifikovaný manažment.

45 Zmeny podmienok výkonu činnosti strážcov prírody boli súčasťou novelizácie zákona č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny zákonom č. 335/2024 Z. z. zo 07. 11. 2024. Novela nadobudla účinnosť k 1. januáru 2025.

46 Zákon č. 335/2024 Z.z., § 71a

„Ja by som tak povedala, že z toho dlhodobého hľadiska *je strašidelné, že vlastne dochádza k tomu oddelovaniu expertízy*, lebo proste pri tých národných rôznych stratégií a rôznych dokumentov, a tak ďalej, ... práve to skĺbenie rôznych úrovní poznania a rôznych prístupov a veľakrát tá expertíza je bohužiaľ oveľa väčšia na úrovni mimovládok, tak veľakrát to proste skvalitňovalo aj tie dokumenty, aj tie konkrétne proste problémy, ktoré sa riešili. A dnes vlastne to, že my sme štát a my vieme, vytvára ako keby takú slepú uličku pre tých štátnych úradníkov, lebo proste sa tu motáme dokola úplne v nezmyselných veciach a svet ide ďalej. A namiesto toho, aby sme riešili naozaj tie vážne veci, na ktoré už vlastne existujú odpovede, tak my tu proste budeme riešiť a spochybňovať, že či sú tu stepi a či má dostať proste na stepné spoločenstvá niekto projekt.“ R3.1

„Tá komunikácia je obojstranný proces. A teraz keď *ty hovoríš nejakú odbornú vec niekomu kto jej absolútne nerozumie, tak je to strašne frustrujúce.*“ R3.2

3.5 Finančné zdroje

Dôležitou súčasťou podmienok pre činnosť mimovládnych organizácií je prístup k stabilným a transparentným finančným zdrojom. Nemusi ísť pri tom len o verejné zdroje. Kľúčové sú stabilné pravidlá a podmienky, ktoré umožňujú plánovanie a udržateľnosť. V súvislosti s prístupom k finančným zdrojom zaznamenali organizácie výrazné zhoršenie podmienok, ktoré čiastočne spočívali v zmene legislatívy a vytvorení bariér, no predovšetkým vo vytvorení neprehľadného a nepredvídateľného prostredia.

Jedným z využívaných finančných zdrojov je asignácia 2 až 3 % dane z príjmov fyzických osôb a 1 až 2 % dane z príjmov právnických osôb. Tento zdroj bol predmetom viacerých návrhov novelizácií, ktoré by mohli obmedziť príjmy organizácií⁴⁷. Napriek tomu, že nakoniec boli prijaté zmeny, ktoré neobmedzujú možnosti fyzických osôb venovať podiel dane z príjmov neziskovým organizáciám, respondenti a respondentky pomenovali tento zdroj ako kľúčový, ale zároveň ako zraniteľné miesto v ich zdrojoch príjmov.

63

„Jediný vplyv má na nás 2 percentá, ale to nie je ešte odskúšané. Tento rok to bude prvýkrát, tak uvidíme, že či nám klesnú percentá, kvôli zmene legislatívy, alebo kvôli niečomu inému, lebo sa to bude ťažko analyzovať, že kvôli čomu dostaneme percentá viac alebo menej. Ale je to jediná oblasť, ktorá sa nás týka. **Pokiaľ sa budú obmedzovať 2 percentá, je to pre nás výrazný zdroj financií a pokiaľ bude pokles v 2 percentách, ktorý je cieľený jednoznačne akože proti mimovládkam, veď sa to tak aj verejne komunikuje, tak skrátka pre nás to bude problém.**“ R4

V roku 2024 Ministerstvo životného prostredia SR vyradilo mimovládne organizácie zo zoznamu oprávnených žiadateľov podpory zo Zeleného vzdelávacieho fondu (financovaný z Environmentálneho fondu). Z tohto zdroja bolo na základe analýzy Klimatickej koalície mimovládnym organizáciám pridelených 0,33 % prostriedkov⁴⁸. Zásadnejším zdrojom pre MVO aktívne v ochrane biodiverzity je program LIFE, finančný nástroj Európskej únie⁴⁹, z ktorého viac ako 50 % prostriedkov bolo

⁴⁷ Diskutovaný bol napríklad variant, kedy by si platcovia dane mohli vybrať medzi určením 2 % neziskovej organizácií alebo rodičom. Aktuálne platný zákon č. <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/595/20250501.html> umožňuje poslať podiel dane aj organizáciám aj rodičom.

⁴⁸ Tlačový brífing. <https://klimatickakoalicia.sk/prestante-zavazdat-o-mimovladkach-a-zacnite-riesit-skutocne-problemy/>

⁴⁹ Viac informácií dostupných na: <https://www.minzp.sk/life-2021-2027/>

určených pre mimovládne organizácie. Projekty financované z programu LIFE sú spravidla viacročné a implementované v spolupráci medzi verejným a mimovládny sektorom. Tak ako aj iné schémy EÚ, vyžadujú kofinancovanie zo strany prijímateľov, teda aj priamo riadených organizácií, ktoré sú hlavnými riešiteľmi. Práve tieto projekty a potreba kofinancovania boli v mediálnom priestore zavádzajúco komunikované počas predvolebnej kampane aj po nástupe nového vedenia na ministerstvo životného prostredia⁵⁰.

Organizácie, ktoré sú alebo boli v minulosti zapojené do projektov LIFE, pociťujú nestabilitu a nedostatočnú podporu zo strany štátu najvýraznejšie. Pri už rozbehnutých projektoch sa prejavuje neistota v súvislosti s vyplácaním podielu z grantovej podpory, **obavy z potreby vrátenia časti financií kvôli nenaplneniu cieľov zo strany partnerov vo verejnom sektore a zlyhania v implementácii projektu z dôvodu nezvládnutia kofinancovania. Organizácie majú dlhodobu skúsenosť s ťažkopádnejším čerpaním financií v partnerstvách s verejným sektorom, avšak v sledovanom období vnímajú zvýšené riziko a neistotu. Zaznamenané boli aj projekty, ktoré napriek schváleniu európskou autoritou neboli podpísané ministerstvom životného prostredia.**

64

„Ale vieš, oni držali tie peniaze pol roka, ale dneska ...ten projekt ako taký, nielenže mimovládky, celý projekt nemá schválené spolufinancovanie. Nemáme schválené. Čiže my teraz vlastne nevieme, že čo ďalej, a najhoršie na tom je, že my ako mimovládky, my tie aktivity robíme, ale štátni ich nerobia.“ R3.1

Organizácie pociťujú nielen dopady na svoje činnosti a finančnú stabilitu, ale **poukazujú aj na to, ako kritická situácia pri čerpaní finančnej podpory z fondov EÚ ohrozuje naplnenie strategických cieľov v sektore ochrany životného prostredia.** Taktiež vo všeobecnosti poukazovali na podfinancovanie odbornej činnosti vo verejných inštitúciách (napr. zastaralé zariadenia, šetrenie na personálnych kapacitách, materiálnom vybavení) a nedostatočnej finančnej podpory štátnych aj

50 Tvrdenia Rudolfa Huliaka, Tomáša Tarabu a ďalších sa týkali viacerých projektov, napríklad projektu ochrany korytnačky močiarnnej. Uvádzanú výšku grantu pre tieto projekty konfrontovali mimovládne organizácie ako nepodloženú a zároveň poukazovali na nepravdivé tvrdenia o podstate spolupráce a výsledkoch projektov. Tvrdenia politických predstaviteľov o čerpaní piatich miliónov a ich konfrontácia s informáciami od riešiteľov projektu boli zverejnené v médiách, napríklad na portáli www.noviny.sk: Malovcová, K.: Taraba odmieta milióny na skúmanie korytnačiek. Koľko stojí ich ochrana? 25. 10. 2023, Dostupné na: <https://bit.ly/46VAYe4>

neštátnych zariadení, ktoré zabezpečujú záchranu a rehabilitáciu chránených živočíchov⁵¹.

Negatívne zobrazovanie mimovládnych organizácií v súvislosti s čerpaním verejných zdrojov tiež vedie organizácie k očakávaniu auditov a kontrol, na ktoré sa dôsledne pripravujú. Ak budú prebiehať korektne, nehodnotia ich ako zásadný problém. **Objavujú sa však obavy z využitia auditu na očiernenie organizácií alebo obmedzenie činnosti.** Konkrétny prípad sme v období realizácie rozhovorov nezaznamenali. Počas fokusových skupín **organizácie zdieľali skúsenosť so stratou súkromných donorov v dôsledku obáv zo záťaže finančnými auditmi alebo poškodzovania dobrého mena firmy.**

Neisté financovanie z verejných zdrojov, administratívna záťaž spolu s obviňovaním z parazitovania na štátnom rozpočte priviedli **viaceré organizácie nie len k hľadaniu rôznych finančných zdrojov, ale aj k rozhodnutiu postaviť časť práce na dobrovoľníctve.** Takúto stratégiu mali niektoré organizácie už dlhšie na základe predchádzajúcich skúseností s negatívnymi dopadmi na udržateľnosť činnosti. Zdôrazňovanie finančnej nezávislosti od štátu či EÚ sa objavuje nielen v súvislosti s manažmentom rizík súvisiacich s personálnymi nákladmi alebo činnosťou, ale **aj v súvislosti s nezávislosťou v zmysle politickej stratégie.**

⁵¹ V čase realizácie rozhovorov organizácie poukazovali na zrušenie systematickejšieho riešenia financovania záchranných staníc cez zmluvy o spolupráci so Štátnou ochranou prírody, ktoré bolo deklarované už v roku 2023. V čase finalizácie správy bola zverejnená výzva MŽP SR cez Program Slovensko 2021 – 2027 určená aj pre neštátne záchranné stanice. Dostupné na: <https://bit.ly/46T69qi>

„R: My ako organizácia nečerpáme žiadne financie ani od štátu ani z projektov, takže nemajú nás ako ovplyvniť. Preto nemáme žiadne požiadavky ani na štát, ani na organizácie, ani štátnu správu... Lebo vidíme ako tím trpia iné neziskovky. Ja teda trpím tým, ak by som mal byť nejaký neslobodný a viazaný na niekoho.

V: Takže vy to robíte popri práci? Vy financujete svoju činnosť?

R: Áno, my to robíme úplne dobrovoľnícky.“ R1.1, R1.2

„R: To bolo vyslovene dobrovoľnícke všetko akože na nás, aj keď sme niečo potrebovali financovať, tak sme sa skladali a tak podobne.

V: Bolo to zámerne takto nastavené, také vedomé rozhodnutie?

R: Asi áno, lebo však v podstate viacerí z nás sme fungovali v mimovládach, takže sme poznali aj tie možnosti financovania.“ R2

„Financie, verejné zdroje nič, lebo tam v podstate na 99 percent nemáme nič. My zámerne nežiadame ani žiadne projekty, možno kedysi dávno v začiatkoch. A je to tak dobre, lebo teraz nemôžu o nás povedať, že sme nejakí paraziti, darmožráči.“ R4

Štáty ako zmluvné strany Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach majú vytvárať prostredie, ktoré podporuje prístup organizácií občianskej spoločnosti k finančným zdrojom. Naopak, obmedzovanie prístupu k finančným zdrojom je možné považovať za oprávnené len vo výnimočných a opodstatnených prípadoch ohrozenia bezpečnosti a národných záujmov. Napriek tomu je zo zaznamenaných výpovedí cítiť, že negatívne vnímanie transparentného čerpania finančnej podpory z verejných zdrojov, spájanie tejto podpory s nekalými úmyslami, stratou nezávislosti alebo spochybnením autenticity je v spoločnosti pomerne rozšírené a osvojené aj niektorými organizáciami.

3.6 Život organizácie a jej členstva

Kedže mnohé z organizácií tvoria malé tímy, prípadne túto činnosť vykonávajú do veľkej miery dobrovoľníci a dobrovoľníčky, nie je jednoduché ostro oddeliť činnosť organizácií od osobného života jednotlivcov. V osobnej rovine sme identifikovali negatívny dopad na profesijnú identitu, psychické zdravie a bezpečnosť. Na profesijnú identitu ľudí, ktorí pre tieto organizácie pracujú, negatívne vplyva spochybňovanie profesionality mimovládnych organizácií a účelové vytváranie protikladu medzi štátnymi **odbornými zamestnancami a nevzdelanými naivnými aktivistami**.

„Aj preto nemám rada, že keď niekto hovorí, že enviroaktivistka alebo ekoaktivistka, alebo neviem čo, ja hovorím, ja nie som ako aktivistka, ja som to vyštudovala.“ R3.1

Dopady na psychické zdravie neboli pomenované respondentmi a respondentkami explicitne ako zdravotné problémy, skôr ako náročné podmienky, výzvy, niečo, čo je možné prekonať.

67

Počas rozhovorov a komunikácie s organizáciami sa opakovane objavovalo spochybňovanie závažnosti vlastných skúseností s obťažovaním. Z rozhovorov a fokusových skupín však vyplynulo, že viacerí jednotlivci majú nejakú skúsenosť s obťažujúcou online komunikáciou, vyhrázaním sa, osobnými útokmi a konfrontáciami či prenasledovaním. **Tieto skúsenosti sú do istej miery normalizované ako neprijemná, ale nevyhnutná súčasť ich činnosti.**

„R: Naše reakcie boli skôr posmešné...Aj sme dostávali správy rôzne, že sme na posmech, že sa na nás v krčme smejú...Nepovažujem to za dôležité, len bol niekto, kto mal potrebu nám to oznámiť, hej, že sme na posmech.

R: A potom bol problém ten, že... objavili sme aj nejaké nelegálne ___, oznámili sme to polícii a mne osobne prišla sms-ka že či sa mám dobre. „Dobrý deň MENO PRIEZVISKO. Ako sa máte?“ R1.1

Prepojenie organizačnej a osobnej roviny dokladuje aj uvažovanie respondentov a respondentiek o tom, aká je ich vízia a čo by im v aktuálnej situácii pomohlo. Neuvádzajú zlepšenie v prístupe k finančným zdrojom alebo spoluprácu na národnej úrovni. Pomenované boli tri oblasti:

- zastavenie negatívneho zobrazovania organizácií ako nepriateľov, „agentov“;

„Aby prestali také tie veci typu návrh zákona o zahraničných agentoch, lobisti, neviem čo všetko možné...toto otravovanie toxické celej spoločnosti, vyrábanie si slameného panáka a potom jeho ako keby podpalovanie, alebo neviem ako to nazvať. Vyrobíme problém, nafúkne problém a potom akože budeme tí, čo ho vyriešili a pritom žiaden problém nebol.“ R3.1

„Ono to nikdy nie je len negatívne, ale je to teraz strašne náročné. Strašne vyčerpávajúce by som povedala, lebo my od začiatku akože zápasíme. Vlastne ten hlavný problém je ten kapacitný, hej? A keď to štát nie že neulahčuje, ale naopak ešte aktívne sťažuje a snaží sa ťa úplne akože odpáliť, tak je to strašne náročné. Tak uvidíme.“ R2

- udržiavanie kontaktu s odborným diskurzom (aj mimo Slovenska) a neostať v izolácii;

68

„Aby sme aspoň tam mohli vystupovať a nejako sa inšpirovať, alebo niečo podobné. ... proste nezostať v izolácii, aby tí ľudia v regiónoch, malých organizáciách, veľkých organizáciách, že vyťahovať z tej izolácie...oni tí ľudia proste neodídu, oni nezmiznú, oni ďalej budú proste čistiť studničky, a mapovať medvede a dávať, kým sa bude dať rôzne hromadné pripomienky a podobne. Len to bude ... vieš, my sa užijeme, pôjdeme do Lidlu robiť predavačku, ale proste cez deň budem 8 hodín v Lidli a potom až budem môcť niečo robiť.“ R3.1

- potreba vzájomnej solidarity a podpory nielen medzi mimovládnyimi organizáciami, ale v rámci širšej odbornej verejnosti vrátane verejných inštitúcií.

„To vonkajšie, čo je teraz, tak ja viem, že na vyše dva roky to proste nebude iné, alebo najmenej rok a pol to nebude iné, hej, že tak rýchlo sa to nezmení. A asi je dôležitá taká tá solidarita medzi ľuďmi. Mne to napríklad strašne chýbalo, že vyhadzujú ich a v podstate nič sa nedeje, hej, že tak ako sa to deje v kultúre. Tam to cítiť, že oni sa navzájom podporujú, že ako keby to dobre nevieme. To je také niečo, čo keby proste lepšie fungovalo, tak možno sa im to nedarí tak ľahko zvrátiť.“ R3.2

„A potom čo ja viem, nestrácať optimizmus,... mať taký ten nadhľad, a vydržať... s takou noblesou ich proste stále provokovať a ukazovať im to. Asi to by iba pomohlo.“ R3.2

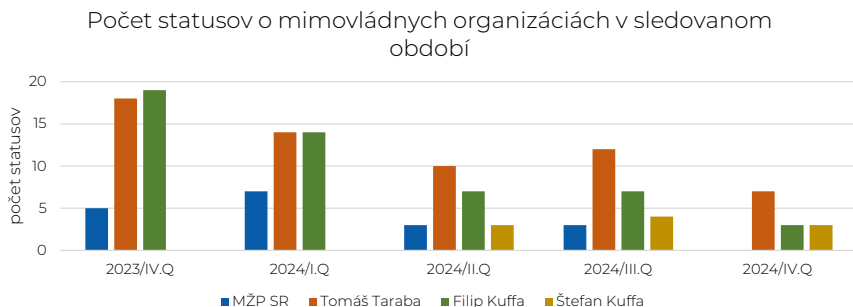
4. Zobrazovanie mimovládnych organizácií aktívnych v oblasti ochrany životného prostredia na sociálnych sieťach

Súčasťou podmienok občianskeho priestoru nie sú len konkrétne politiky, opatrenia alebo legislatíva. Rovnako dôležitá je aj klíma vo verejnom diskurze, teda to, ako sa o význame organizácií občianskej spoločnosti hovorí, či sú oceňované občianske iniciatívy vstupovať do dialógu s verejnými organizáciami na lokálnej aj národnej úrovni a do akej miery sa občianska angažovanosť spája s ich pozitívnou alebo negatívnou reprezentáciou v médiách. Komunikácia o význame občianskeho sektora v ochrane životného prostredia zo strany Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky je určujúcou súčasťou tejto klímy. Signalizuje, aký má ministerstvo postoj k občianskemu sektoru nielen smerom k verejnosti, ale aj priamo riadeným organizáciám a ďalším aktérom a ovplyvňuje tak priestor pre partnerskú diskusiu, participáciu a spoluprácu.

Predmetom monitoringu boli účty na sociálnej sieti Facebook⁵² ministra životného prostredia, štátnych tajomníkov a tajomníčky a oficiálny účet ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky⁵³. Na sociálnych účtoch „Tomáš Taraba SNS – Život NS“, „Filip Kuffa SNS – Život NS“, „Štefan Kuffa SNS – Život NS“, „Gabriela Matečná“ a „Ministerstvo životného prostredia SR“ sme sledovali statusy za obdobie od októbra 2023 do decembra 2024, ktoré sa týkali občianskych organizácií alebo jednotlivcov aktívnych v oblasti ochrany životného prostredia. Zo zverejnených **statusov s textovým aj video obsahom** sme do analýzy zahrnuli tie, ktoré explicitne zmieňovali mimovládne organizácie, združenia alebo všeobecne odkazovali na nejakú skupinu ochranárov, aktivistov a i. Do analýzy neboli zahrnuté statusy, ktoré sa síce vyjadrovali k stanoviskám alebo riešeniam (ako napr. „bezzásah“), ale nezmieňovali organizácie, jednotlivcov alebo skupinu. Na základe manuálneho vyhodnocovania obsahu na sledovaných účtoch podľa vyššie uvedených kritérií bolo do analýzy zaradených 139 statusov, z toho 61 statusov Tomáša Tarabu, 50 statusov Filipa Kuffu, 10 statusov Štefana Kuffu a 18 statusov účtu ministerstva životného prostredia. Na účte Gabriely Matečnej neboli identifikované žiadne statusy zamerané na mimovládne organizácie. Najväčší počet statusov explicitne odkazujúcim na občiansky sektor bol zverejnený po nástupe do úradu v IV. kvartáli 2023 a v I. kvartáli v roku 2024 (Graf 22).

52 Pri porovnaní účtov na Facebooku a Instagrame bolo možné vidieť mnohé duplicity. Zároveň, na instagrame je zverejňovaný aj dočasný obsah. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli zamerať pozornosť len na Facebook.

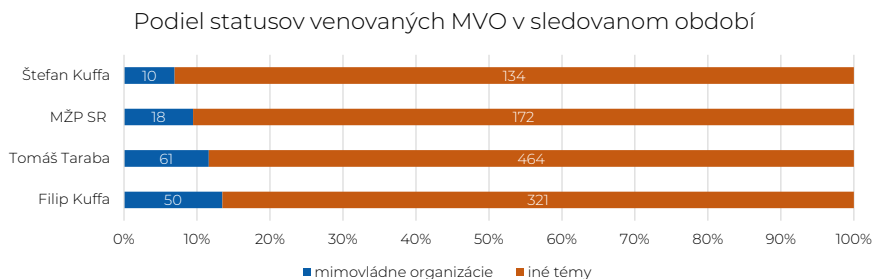
53 Ďalším poslancom a neskôr členom vlády SR, ktorý sa vyjadruje k otázkam životného prostredia a z tohto dôvodu by mohol byť do analýzy zahrnutý, je Rudolf Huliak. Avšak jeho pôvodný účet na Facebooku bol zrušený v súvislosti s jeho vyjadreniami na adresu Mariána Hletka. Nové účty „Rudolf Huliak – Minister cestovného ruchu a športu SR“ a „Rudolf Huliak“ boli zriadené až od marca 2025.

Graf 22 Počet statusov o mimovládnych organizáciách v sledovanom období

Na profiloch Tomáša Tarabu a Filipa Kuffu, tvoria príspevky venované mimovládny organizáciám alebo aktivizmu viac ako 10 % a na profile MŽP SR takéto príspevky tvoria 9 % obsahu. V prípade profilu Štefana Kuffu, tvoria príspevky explicitne odkazujúce na mimovládne organizácie, aktivizmus či ochranárov najmenší podiel so sledovaných účtov Graf 23. Príspevky na účte MŽP SR, ktoré boli zaradené do analýzy, sú vo veľkej miere zdieľanými príspevkami účtu Tomáša Tarabu. Vzájomne zdieľané príspevky tvoria časť obsahu aj na účte Filipa Kuffu a Tomáša Tarabu.

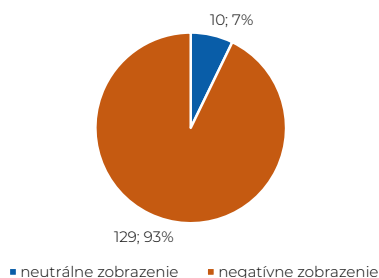
71

Graf 23 Podiel statusov venovaných MVO v sledovanom období

Takmer všetky sledované statusy zobrazujú organizácie alebo jednotlivcov z občianskeho sektora v negatívnom kontexte (Graf 24). V desiatich statusoch išlo o neutrálne až pozitívne zobrazenia, a to v prípade odkazovania na zamestnancov Štátnej ochrany prírody ako na ochranárov v neutrálnom kontexte informovania o zákonomnom postupe pri odstrel medveda hnedého a v prípade informácie o podujatiach, kedy boli uvedené aj občianske združenie Vodohospodári a lokálne rybárske združenia. Vo všetkých ostatných statusoch bolo zarámčovanie referencií na ochranárov, občianske združenia, mimovládne organizácie a i. negatívne.

Zobrazenie mimovládnych organizácií

Graf 24 Zobrazenie mimovládnych organizácií - sentiment

Väčšina statusov (65 %) odkazuje na mimovládne organizácie alebo aktivistov všeobecne, teda neuvádza názov organizácie alebo mená osôb. V sedemnástich prípadoch statusy obsahovali referenciu na konkrétne organizácie, či už išlo o formálny názov (My sme les, Klimatická koalícia, BROZ), nepresné alebo odvodené pomenovanie (napr. nespokojné matky, mysmelesáci, grínpisáci) a v šiestich prípadoch boli uvádzané mená aktivistov alebo aktivistiek. Ak statusy odkazujú na jednotlivcov alebo skupiny venujúce sa ochrane prírody, odkazujú na politické strany⁵⁴ a konkrétnych politikov⁵⁵ o niečo častejšie ako na organizácie alebo mená aktivistov a aktivistiek (Graf 25). Cílené prepájanie mimovládneho sektora a konkrétnych politických strán je súčasťou naratívov spochybňujúcich transparentnosť, odbornosť alebo autentickú motiváciu ľudí aktívnych v ochrane životného prostredia.

⁵⁴ Do uvedeného počtu neboli zaradené statusy s rôznymi variáciami slova „progresívne“ (napr. progresívny anarchizmus), pokiaľ neuvádzali názov politickej strany.

⁵⁵ Do analýzy neboli zaradené také statusy, ktoré boli adresované priamo politikom a političkám ako reakcia na ich činnosť, aktivitu na sociálnych médiách, ak zároveň nezmieňovali mimovládne organizácie, aktivizmus, ochranárov a pod.

Na koho odkazuje komunikácia o mimovládnych organizáciách

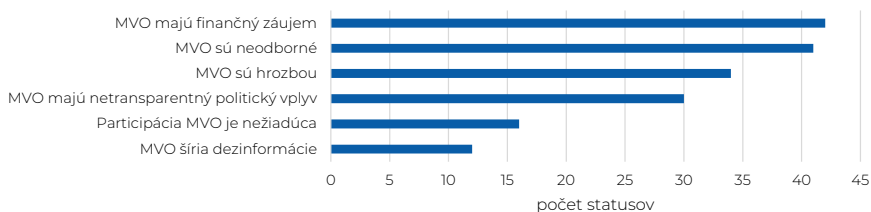

Graf 25 Na koho odkazuje komunikácia o mimovládnych organizáciách

Najčastejším naratívom analyzovaných statusov je skrytá finančná motivácia, prípadne nejaká forma finančných výhod pre mimovládne organizácie, netransparentný politický vplyv a zobrazovanie participácie ako výpalníctva. Druhým najčastejším naratívom je neodbornosť mimovládnych organizácií, ktorý sa v niektorých prípadoch spája s tým, že predstavujú hrozbu alebo šíria dezinformácie (Graf 26).

73

Naratívy o mimovládnych organizáciách

Graf 26 Naratívy o mimovládnych organizáciách

Neodbornosť mimovládnych organizácií je prezentovaná v protiklade k rozumným riešeniam ministerstva životného prostredia, priamo riadených organizácií, vlastníkov pozemkov alebo poľovníkov. Statusy pracujúce s týmto zarámčovaním spravidla zjednodušujú a hyperbolizujú tvrdenia alebo argumenty, voči ktorým sa chcú vyhraniť. „Podľa logiky tohto článku, treba potom celú Bratislavu vysťahovať, treba vypnúť celý Slovnaft a celý priemysel na západnom Slovensku, pretože

všetko sa nachádza pri tom istom zdroji“ (Taraba, 5. 1. 2024). Názor zarámcovaný ako naivný („aktivistické hlúpučké články“) alebo extrémny je uvedený do kontrastu s triezvym, pokojným, odborným riešením. „Toto po sebe zanechali ekoteroristi, ktorí sa tu mali starať o zdravie našej prírody a lesov.... **V tejto otázke už budú mať slovo odborníci a nie mimovládky.**“ (Taraba, 7. 10. 2024). Niektoré statusy pracujú s autoritou medzinárodných organizácií „OECD príde oficiálne predstaviť správu na Slovensko v polovici apríla a **zalepí ústa všetkých aktivistom a kritikom.**“ (Taraba, 24. 1. 2024), hoci už bližšie neuvádzajú konkrétny obsah alebo odborné argumenty. Podstatnou súčasťou naratívu o neodbornosti ľudí pracujúcich v mimovládnych organizáciách je rámcovanie ochrany životného prostredia ako voľnočasovej aktivity „Myslím si že každý občan Slovenskej republiky môže byť ochrancom životného prostredia, každý kto má záujem sa starať akýmkoľvek spôsobom o prírodu a ničím nikomu nebránime, oni nepotrebujú na to ani naše eurofondy... keď sa chcú angažovať nech sa angažujú nikto im nebráni chrániť našu prírodu tak ako žiadnemu občanovi Slovenskej republiky, dokonca je to istým spôsobom zákonná povinnosť, pretože akékoľvek aktivity, ktoré sú proti prírode, sú trestné.“ (Taraba, 22. 4. 2024)

74

Zarámcovanie činnosti ochrany prírody ako voľnočasovej aktivity, ktorá by mala byť vykonávaná zadarmo, je jedným z argumentov, na ktorých stojí aj spochybňovanie autentickej motivácie organizácií a jednotlivcov. **Skutočným motívom má byť finančný záujem, nie samotná ochrana prírody. Tento finančný motív je zároveň prezentovaný ako netransparentný.** V statusoch sa používajú slová vytvárajúce obraz o parazitovaní alebo zneužívaní systému, ako napríklad „**vyciciavanie**“, „**nacicnuté**“, „**priživovali**“, prípadne vytvárajúce obraz o nelegálnom postupe alebo nejakej forme podvodu: „tečú im peniaze“, „**priklepli im milióny**“, „**benefitovali**“, „**profitovali**“. Statusy súvisiace s finančným záujmom obsahujú referencie na politikov, pričom sa hovorí o „ich“ mimovládkach. Podobne ako v prípade neodbornosti, aj v prípade finančnej motivácie je súčasťou naratívu nie len definovanie problému, ale aj predstavenie riešenia, ktorým je zastavenie dotácií.

„...mňa Budajové, Kičové a ostatné mimovládky absolútne nezaujímajú ja viem že tam **mali hody** na ministerstve, viem, že sú nervózni, že som im nepodpísal 16 miliónov na tých projektoch, ktoré mali na stole, ešte predošlý minister im ich nestíhol podpísať.“ (Taraba, 22. 4. 2024)

„Budeme podporovať len projekty, ktoré majú pre prírodu a ľudí prínos. **Zrušil som prvé projekty mimovládok za 13 miliónov eur!**“ (Taraba, 28. 11. 2023).

Pre komplexnosť naratívu o finančnom obohacovaní sa je dôležitá práve kombinácia všetkých faktorov: spochybnenie odbornosti činností, ktoré by mohli byť vykonávané ako zamestnanie; implikovanie netransparentného procesu pri schvaľovaní akýchkoľvek financií; vysoké sumy a prepojenie na politickú stranu alebo politikov.

Prepojenie mimovládnych organizácií a politických strán je zdôrazňované aj v súvislosti so záujmom ovplyvňovať politické rozhodnutia, pričom tento záujem je rámcovaný ako skrytý a nesprávny namiesto toho, aby bol reflektovaný ako výkon práva na participáciu na úrovni tvorby legislatívy či strategických dokumentov. „*Mimovládky si vydupali na poslednú chvíľu memorandum. Minister Chrenko si tak na poslednú chvíľu pripútal mimovládky na svoj rezort. Aké symbolické. Otázne je, koho iniciatíva to bola, či ministrova či vládna, cez splnomocnenca.*“ (F. Kuffa, 17. 10. 2023).

V komunikácii sa teda pracuje s obrazom netransparentného, neférového a nevhodného **vplyvu, ktorého cieľom je presadiť iné ako národné záujmy**. „*Politické mimovládky už kvília na všetky strany. Boja sa, že konečne Slovák a jeho záujmy budú na prvom mieste.*“ Tento vplyv mala efektívne ukončiť nová vláda. „*Hlavný spoločný odkaz po podpise koalícnej zmluvy: Časy kedy mimovládky skladali vládu a politici im zobrali z ruky, sa dnešným dňom na Slovensku skončili!*“ (Taraba, 16. 10. 2023)

75

„*Som rád, že tím ľudí, ktorý nahradil ich figúrky, čo robili ako mimovládky pískali, obstáli v skúške ohňom.*“ (Taraba, 16. 9. 2024)

Participácia na lokálnej úrovni v rámci posudzovania dopadov na životné prostredie a iných správnych konaní je zobrazovaná ako výpalníctvo „*Schválili sme moderný európsky zákon o posudzovaní vplyvov na životné prostredie, ktorý minimalizuje priestor pre vypalovanie investorov a občanov mimovládkami, ktorí chcú realizovať na svojich pozemkoch investičné zámery v súlade s normami EÚ*“ (Taraba, 27. 3. 2024) alebo nabúravanie sa, blokovanie či prekážka „*Ak trvalo niekedy aj desať rokov kvôli správny konaniam, do ktorých sa nabúravali mimovládne organizácie, získať povolenia...*“ (MŽP SR, 22. 5. 2024). Úloha mimovládnych organizácií mapovať plánované investície a presadzovať záujem ochrany životného prostredia v rámci povoľovacích konaní je pretransformovaná do obrazu zámerného škodenia alebo sledovania súkromného, finančného záujmu.

Ďalším naratívom, ktorý je možné v statusoch identifikovať, je **zobrazovanie mimovládnych organizácií vo všeobecnosti alebo konkrétnych osôb ako hrozbu pre Slovensko**, či už ide o údajné premnoženie a útoky medvedov, požiare alebo povodne a prospievanie hospodárstva krajiny. Najostrejším obvinením, ktoré sa objavilo na sociálnych sieťach sledovaných účtov, je obviňovanie zo smrti turistky, ktorá po strete s medvedom mimo značeného chodníka spadla s následkom smrti.

*„Slováci dovoľte mi aby som sa vyjadril k tej zbytočnej tragickej udalosti, ktorá sa udiala včera, **ktorá je následkom tej dlhoročnej politiky mimovládok nacicnutých na ministerstvo životného prostredia...** to, čo médiá nepíšu, že na danom mieste keď došiel zásahový tím, ktorý tam doviedol pes, našli už vtedy mŕtvu ženu, pri ktorej bol 200 kilový medveď a mal krvavú papuľu, a teraz len sa zisťuje, že či tento medveď je ten istý medveď, ktorý ktorého predošlé vedenie ministerstva životného prostredia dalo zachrániť keď otravoval ľudí na Táloch.“*
(Taraba, 16. 3. 2024)

Komunikácia o občianskom sektore a jeho činnosti v oblasti ochrany životného prostredia zo strany ministerstva životného prostredia je výrazne jednostranná, zovšeobecňujúca a zobrazuje mimovládne organizácie ako nepriateľské, neprofesionálne a nedôveryhodné subjekty. Nedoštatočne priznáva právo na informácie, participáciu a význam spolupráce medzi verejným a mimovládnym sektorom. Utvrdzovanie naratívov o politickom vplyve mimovládnych organizácií a ich zobrazovanie ako nepriateľov záujmov verejnosti či dokonca hrozbu je nielen skresľujúca, ale podporuje polarizáciu a frustráciu v spoločnosti.

Záver a odporúčania

Ochrana a podpora ľudských práv v oblasti životného prostredia si vyžaduje nielen adresné a odborne správne politiky, ale aj vytvorenie podmienok, v ktorých môžu osoby tieto práva uplatňovať (vrátane práva na informácie a participáciu) ako jednotlivci alebo prostredníctvom organizovania sa v občianskych združeniach či neformálnych iniciatívach. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva preto sledovalo, či sa na Slovensku vyskytujú prípady, kedy angažovanosť v environmentálnych otázkach vedie k obťažovaniu alebo obmedzovaniu práv, ako hodnotia podmienky na svoju činnosť občianske organizácie, a akým spôsobom o úlohe environmentálnych organizácií komunikuje Ministerstvo životného prostredia SR.

Predstavené zistenia jednotlivých analýz osvetľujú rôzne aspekty činnosti ochrany životného prostredia a zároveň poukazujú na viaceré problémy, ktoré sa prejavujú na všetkých troch úrovniach – od komunikácie vo verejnom priestore, cez podmienky občianskeho sektoru až po individuálnu skúsenosť s obťažovaním. Takýmto **vypuklým problémom je polarizujúce negatívne zobrazovanie organizácií a ich činnosti.**

Predstavitelia rezortu zobrazujú mimovládne organizácie ako hrozbu, spochybňujú ich odbornosť a naznačujú finančné motivácie a cieľ škodiť záujmom Slovenska. O mimovládnych organizáciách hovoria ako o úzkej skupine jednotlivcov previazaných s niektorými politickými subjektami. Negatívne zobrazovanie vnímajú organizácie ako najintenzívnejší problém pre svoju činnosť a pôsobenie odborníkov a odborníčok v tejto oblasti, pretože vytvára celkové nepriateľské prostredie dopadajúce na aktivity organizácie aj na život jednotlivcov. Najčastejšou formou obťažovania, s ktorou majú obhajcovia a obhajkyne skúsenosť, je práve očierňovanie a šírenie nepravdivých informácií (60 %), pričom tieto skúsenosti sú spravidla opakované. Je na mieste predpokladať, že **komunikácia politických predstaviteľov, v ktorej sa objavujú nepodložené alebo nepravdivé informácie, podporuje očierňovanie aj na individuálnej úrovni. A to priamo obsahom, ktorý sa ďalej šíri, a nepriamo vytváraním nepriateľského prostredia a normalizáciou nekorektnej komunikácie.**

K zvýšenému riziku obťažovania môže prispievať aj zobrazovanie environmentálnych organizácií ako hrozby alebo priamej príčiny úmrtí, povodní či požiarov. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na to, že viac ako polovica respondentstva zažila rôzne podoby verbálneho obťažovania (emaily, sms správy, telefonické obťažovanie, osobné obťažovanie). **Skúsenosť s vyhrázaním sa násilím uvádza 12 respondentov a respondentiek a 10 malo skúsenosť s fyzickým útokom, v mnohých prípadoch opakované.**

Identita obťažujúcich osôb obvykle nie je známa. V prípadoch, kedy sú obťažovatelia známi, ide zväčša o osoby s osobným hospodárskym alebo iným záujmom (uvádzaní boli vlastníci lesov, poľovníci, lesníci, cirkev) alebo obyvateľstvo danej lokality. Menej často boli uvádzaní zamestnanci alebo zástupcovia orgánov verejnej správy, samosprávy (na pozícii starostu, poslanca) alebo politici.

Obťažovanie bolo najčastejšie reakciou na aktivitu na sociálnych sieťach a priamy monitoring v teréne, nahlasovanie znečistenia životného prostredia alebo inej nelegálnej činnosti, prípadne na vystúpenie v médiách. Monitoring zaznamenal aj niekoľko prípadov obťažovania v reakcii na výkon práva na poskytnutie informácií.

Pozitívnym zistením je to, že neboli zaznamenané žiadne prípady obmedzenia osobnej slobody alebo uloženia pokuty, čo však vzhľadom na umiernené stratégie občianskeho aktivizmu nie je prekvapujúce. **Upozorňujeme však na to, že respondentstvo má skúsenosti s využívaním moci orgánov verejnej správy** na obmedzenie ich činnosti, obťažovanie či zasahovanie do ich osobnostných práv, najčastejšie prostredníctvom podaní na inšpekčné orgány (12 odpovedí), ale aj podávaním trestných oznámení (6 odpovedí) alebo žalôb (6 odpovedí).

79

Z pohľadu činnosti organizácií obhajujúcich environmentálne práva a ochranu životného prostredia boli zaznamenané prekážky najmä v súvislosti s participáciou na tvorbe legislatívy a politik, spolupracou a možnosťami získať finančné zdroje. **Legislatívne zmeny obmedzili možnosti organizácií a verejnosti vstupovať do povolovacích konaní a do vyhodnocovania dopadov na životné prostredie (EIA, SEA) čo môže viesť k dlhodobému alebo nevratnému poškodeniu prírodného dedičstva či zdravia dotknutých komunít.** Množstvo legislatívnych návrhov predložených mimo štandardného pripomienkového konania zároveň neumožňuje odbornú diskusiu a ak prebieha, tak ju organizácie vnímajú ako formálnu až nerešpektujúcu.

Obmedzený prístup k finančným zdrojom je výsledkom zneprehľadnenia podmienok čerpania verejných zdrojov sprevádzaného intenzívnym spochybňovaním legitímnosti žiadania finančnej podpory. Organizácie poukazujú na nepravdivosť viacerých tvrdení o čerpaní štátneho rozpočtu a ich rozšírenou stratégiou je finančná nezávislosť od štátneho rozpočtu, ktorá však môže viesť k obmedzovaniu rozsahu a kontinuity činností. **Slovenská republika nevytvára dostatočné podmienky na výkon práva na prístup k finančnej podpore pre organizácie občianskej spoločnosti v zmysle odporúčaní OHCHR a Výboru OSN pre ľudské**

práva. Naopak, vedenie ministerstva životného prostredia rámcuje ochranu prírody ako prioritne dobrovoľnícku voľnočasovú aktivitu a čerpanie finančnej podpory má podľa komunikácie ministerstva poukazovať na nekalé záujmy a ciele týchto organizácií.

Náročné podmienky v oblasti finančných zdrojov a obmedzenie partnerstiev predstavujú pre organizácie výzvu, ktorá však nie je hodnotená ako niečo úplne nové a organizácie sa snažia využiť dlhodobé stratégie na prekonanie náročnejších období. Kvalitatívne novým je celkové nepriateľské prostredie, ktoré sťažuje komunikáciu s verejnosťou a udržiavanie partnerstiev. V tejto súvislosti sa ako kľúčové ukazujú dlhodobé profesijné vzťahy a vybudovaná dôvera na lokálnej úrovni, ktoré dokážu v rôznej miere prekonať negatívny obraz vytváraný v médiách.

V nadväznosti na uvedené zistenia Slovenské národné stredisko pre ľudské práva odporúča

- Ministerstvu životného prostredia SR a predstaviteľom vedenia ministerstva, aby:
 - upustilo od zverejňovania nepravdivých alebo neúplných informácií o čerpaní finančných prostriedkov mimovládnyimi organizáciami a o ich činnosti;
 - vytváralo príležitosti pre finančnú podporu ochrany prírody zo zdrojov štátneho rozpočtu na základe transparentného vyhodnotenia kvality projektov aj pre organizácie z mimovládneho sektoru;
 - upustilo od zobrazovania participácie ako negatívneho javu, ktorý je potrebné obmedziť;
 - aktívne informovalo o prebiehajúcej spolupráci medzi verejným a mimovládnyim sektorom na projektoch financovaných z EÚ;
 - podporovalo spoluprácu medzi odbornou komunitou pracujúcou vo verejných inštitúciách a v mimovládnom sektore;
 - posilnilo možnosti participácie a rovnocenného dialógu pri tvorbe legislatívy a vnútroštátnych politík;
 - vyhodnotilo dopady legislatívnych zmien upravujúcich možnosti participácie verejnosti na posudzovaní dopadov na životné prostredie a svoje zistenia zverejnilo;
 - vyhodnotilo dopady zmeny podmienok pre činnosť dobrovoľných strážcov prírody na personálne kapacity zabezpečujúce stráž prírody v teréne a zachovanie prírodných hodnôt v 3. a 4. stupni ochrany a svoje zistenia zverejnilo.

- Priamo riadeným organizáciám ministerstva životného prostredia SR, aby:
 - rozvíjali odbornú spoluprácu založenú na partnerstve s relevantnými organizáciami a jednotlivcami aj z mimovládneho sektoru s cieľom posilňovať kvalitu ochrany životného prostredia;
 - podporovali výkon práva na informácie a participáciu občianskej spoločnosti na rozhodovaní vo veciach ochrany životného prostredia na lokálnej úrovni v zmysle záväzkov Aarhuského dohovoru.

- Úradu splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti, aby:
 - venoval zvýšenú pozornosť ochrane práv obhajcov a obhajkýň ľudských práv v oblasti životného prostredia;
 - monitoroval vplyv legislatívnych zmien na možnosti participácie občianskej spoločnosti v oblasti ochrany životného prostredia a ich súlad s Aarhuským dohovorom, a aktívne vytváral a podporoval platformy pre dialóg medzi organizáciami občianskej spoločnosti a verejnou správou;
 - zvyšoval povedomie o význame občianskej spoločnosti v ochrane životného prostredia a o príkladoch funkčnej spolupráce medzi verejným a mimovládny sektorom;
 - aktívne podporoval organizácie verejnej správy v uplatňovaní politik a riadení komunikácie v zmysle Deklarácie o ochrancoch ľudských práv.

Obsah

Graf 1	Respondentstvo podľa veku	17
Graf 2	Forma organizovanosti pri výkone činností ochrany životného prostredia	18
Graf 3	Skúsenosti respondentstva s obťažovaním v období 2020 - 2024	18
Graf 4	Skúsenosti s obťažovaním podľa veku	19
Graf 5	Skúsenosti s obťažovaním podľa organizovania sa	19
Graf 6	Formy obťažujúceho konania podľa výskytu	20
Graf 7	Šírenie nepravdivých informácií a očierňovanie podľa roku	21
Graf 8	Subjekty šíriace nepravdivé informácie	22
Graf 9	Obťažujúca komunikácia podľa roku	22
Graf 10	Obťažujúca komunikácia a ohováranie podľa obťažujúceho subjektu	23
Graf 11	Vyhrážanie sa, prenasledovanie a fyzické útoky	24
Graf 12	Spôsoby vyhrážania sa násilím	24
Graf 13	Výskyt prípadov vyhrážania, prenasledovania a fyzických útokov podľa roku	25
Graf 14	Kto sa vyhráža, prenasleduje alebo útočí	26
Graf 15	Obťažovanie a obmedzovanie práv prostredníctvom orgánov verejnej správy	27
Graf 16	Obťažovanie prostredníctvom orgánov verejnej správy podľa roku	27
Graf 17	Kto podáva trestné oznámenia, žaloby a podnety na inšpekčné orgány	28

Graf 18	Činnosti v oblasti ochrany životného prostredia, ktoré vyvolávajú obťažujúce konanie	29
Graf 19	Intenzita dopadov obťažovania na život obhajcov a obhajkyň environmentálnych práv	30
Graf 20	Dopady obťažovania podľa frekvencie a pohlavia	31
Graf 21	Využívanie inštitúcií verejnej správy na ochranu pred obťažovaním	32
Graf 22	Počet statusov o mimovládnych organizáciách v sledovanom období	71
Graf 23	Podiel statusov venovaných MVO v sledovanom období	71
Graf 24	Zobrazovanie mimovládnych organizácií - sentiment	72
Graf 25	Na koho odkazuje komunikácia o mimovládnych organizáciách	73
Graf 26	Naratívy o mimovládnych organizáciách	73
Obrázok 1	Vyjadrenia k podmienkam na národnej a lokálnej úrovni	43
Obrázok 2	Vyjadrenia k podmienkam činnosti organizácií podľa sledovaných oblastí	44
Obrázok 3	Vyjadrenia o vývoji podmienok pre činnosť organizácií v oblasti ochrany životného prostredia	46
Tabuľka 1	Podmienky činnosti občianskych organizácií v oblasti ochrany životného prostredia	40
Tabuľka 2	Zoznam rozhovorov a fokusových skupín	41

Doslov

Od prvých konzultácií v rámci výskumu po vydanie publikácie uplynul viac ako rok. Počas tohto obdobia sa dialóg medzi zástupcami verejného sektora a organizáciami aktívnymi v ochrane životného prostredia a zmeny klímy dynamicky vyvíjal a s ním aj vnímanie naliehavosti predmetu výskumu zo strany respondentiek a respondentov. Prizvanie do výskumu bolo pre mnohé organizácie aj jednotlivcov prvým stretnutím sa s tým, že ich skúsenosti boli rámcované ako obťažovanie alebo ako potenciálne porušovanie práv. Samotné konzultácie a rozhovory, či už individuálne alebo v rámci fokusových skupín, boli zároveň procesom ujasňovania si hraníc „normálneho“ pre obe strany.

Pri zbere materiálu na výskum a komunikácii s dopytovanými organizáciami vyplynula aj otázka či nevidíme problém alebo hrozbu tam, kde nie je. Keď sa však pri analýze začali rysovať spojnice medzi tým, ako komunikuje ministerstvo životného prostredia, s čím sa musia vysporiadať organizácie pri svojej činnosti a čomu čelia jednotlivci, otázkou skôr bolo to, ako o tomto probléme hovoriť tak, aby sa mu začala venovať dostatočná pozornosť. Skôr, než povedie k udalostiam so závažnými následkami.

84

V rámci komunikácie s respondentkami a respondentmi ohľadom autorizácie citácií a finálnych úprav textu sa obavy z problematizovania bežnej negatívnej reakcie rozplynuli. Jeden z emailov znel nasledovne:

„...Ale od nášho rozhovoru sa dosť zmenilo, dostali sme od predstaviteľa mesta verejné upozornenie pred svedkami, že si máme dávať pozor a že či sa nebojíme chodiť po ulici. Od inej predstaviteľky mesta dostal kolega otázku, ako sa nám žije s tým, že nás ľudia nenávidia. Na verejnom zasadnutí zastupiteľstva sa primátor posmešne vyjadril o kolegovi v jeho prítomnosti, že za svoje názory na medvede musí teraz behať po polícii. Pretože sme tie vyhrážky, samozrejme, oznámili. Na sociálnych sieťach falošný profil vypisuje, že kolegu by bolo treba zabiť, s tým, že v príspevkoch uvádza miesto jeho bydliska. Je to otrasné.“

Nespoliehajme sa na to, že vyhrážky tohto typu sa nenaplnia a sú jednoducho **normálne**. Nie sú.